

ANTIRASISM I POLITIKEN

Ett studiematerial från

ARBETSPARTIETS BILDNINGSFÖRBUND

Socialdemokrater
för tro och solidaritet

**Socialdemokrater
för tro och solidaritet**

Box 704 03
107 25 Stockholm
Telefon 08-545 553 30
www.trosolidaritet.se

© Socialdemokrater för tro och solidaritet, 2015

Författare: Ulf Carmesund

Omslagsbilder: JAG(info@wallery.se, Gallerist Jimmie Hall - tel: 0709-50 25 55)
och Lisen Haglund

Produktion: Linder Kultur & Kommunikation AB

Första upplagan, första tryckningen

Tryckt 2015 i EU av Scandinavian Book

ISBN: 978-91-85322-78-7

Vi vårdar solidariteten och slåss mot orättvisorna, gärna tillsammans med dig.
Vi vill bygga en hållbar värld där alla behövs, alla får plats och alla har samma
rätt och värde.

Antirasism i politiken

Förord - Antirasism i politiken	7
Antirasism är bra, men räcker inte	9
1) Identitet eller makt – kampen om problemformuleringsprivilegiet	10
Socio-ekonomiska trender i Europa	19
Per Nyström + sociala investeringar = socialdemokrati 2.0 ?	28
Hur påverkas bilden av religioner under <i>Kriget mot terrorism?</i>	30
"Muslimska Valet 2014" – nya frågor i Sveriges politiska landskap	38
Reflektion kapitel 1: Identitet eller makt?	40
2) Religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna	42
Sveriges nya religiösa landskap	45
Rasism - en fördjupning	47
Mellanöstern kommer åter till Europa	55
Europas rasism och Förintelsen	58
Europa, judar, antisemitism och staten Israel	61
Reflektion kapitel 2: Religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna	67
3) Politik – nya samtal över gamla gränser – skapar ett nytt Sverige	69
Hur motverkar vi antisemitism och islamofobi?	71
Omskärelse av pojkar & religiös slakt – två traditioner och två grupper i kläm	75
Djurets välbefinnande - under hela livet	78
Riktigt bra politiska idéer	81
Sök upp andra som arbetar mot rasism	83
Socialdemokrati 2.0 – mänskliga rättigheter & sociala investeringar	86
Reflektion kapitel 3: Politik – nya samtal över gamla gränser – skapar ett nytt Sverige	91
Och nu då...?	93

Förord - Antirasism i politiken

Det studiematerial du har i handen diskuterar hur vi ska bygga ett samhälle utan rasism där alla människor har lika möjligheter till ett rikt liv. Vi är många i Sverige och i världen som arbetar för detta mål och det är värdefullt att många röster formuleras. För det är just i en mångfald av åsikter och människor vi vill leva.

Idag använder rasister andra kategorier än ras för att dela in människor i grupper som kan rangordnas i de som är mer och de som är mindre värda. I tider med hög arbetslöshet och när de mycket rika blivit mycket, mycket rikare ökar spänningar i samhället. En del använder alltför enkla lösningar och skyller arbetslöshet och social oro på dem som kommit senast till Sverige.

Men då glömmer man att alla människor i Sverige invandrat till detta land i norra Europa. Detsamma gäller merparten av alla nutida religioner, många maträtter, litteratur, sport, film och poesi med mera. Även granen invandrade efter inlandsisen, den kom från Finland, och har sedan spridit sig över landet. Det finns ingen framtid i att låsa dörren om Sverige och den teknik, konst, värderingar, traditioner som vi har just nu. Framtiden är ljus om framtiden är öppen.

Detta studiematerial vill påminna om att variation inte är en krydda i livet, men livets själva essens. Studiematerialet vill särskilt fästa blicken på den nya mångfald av religiösa identiteter och traditioner som växer fram i Sverige. De möter ett Sverige som med all rätt är öppet inför de mänskliga rättigheterna men har svårare för de mänskliga rättigheter som stavas religionsfrihet. Människor bär värderingar och religioner. De som flyttar hit bär med sig sin historia och Sveriges historia blir rikare. Både troende och sekulära kan vara benhårt övertygade. Det finns både religiösa och sekulära fundamentalister. Studiematerialet vill uppmana till en mer avspänd syn på religioner, identitet och en mer rättvis fördelning av våra samlade resurser.

För 30 år sedan var religionsdialog något som främst hänvisades till våra lärosäten – en akademisk jämförelse av texter och traditioner. Idag sker religionsdialogen i tvättstugan, på dagis eller vid ostdisken på Coop. Världen har krympt och vi lever tillsammans med våra olikheter. Det skapar hos några en oro och osäkerhet. Hos ett fåtal en reaktion av den egna kulturens överlägsenhet. Men hos många skapas en nyfikenhet att vilja lära känna den andre mer på djupet.

Antirasism i politiken

Det här studiematerialet vill stimulera detta nyfikna sökande och insikten om verklig enhet kan idag bara sökas i mångfald.

Inom vår gren av socialdemokratien har denna diskussion förts sedan 1920-talet. Då bildades de kristna socialdemokraterna. Sedan 2011 har vi bytt namn till Socialdemokrater för tro och solidaritet. Religion är en lika naturlig del i livet som konst, poesi och kultur. Socialdemokratiska kvinnor i Österrike hade vid 1900-talets början devisen Bröd och rosor, och den hade kunnat vara titeln på detta studiematerial. Vi måste ha bröd för att leva, men rosor, kultur och religion för att livet ska vara värt att leva.

I våra uppkopplade liv flödar information som aldrig förr. Det är intressant att leva. Men för att sortera det digitala flödet måste informationen värderas, sorteras och vägas mot det vi redan vet. Studier gör information till kunskap. Genom studier och kunskap kan vi påverka samtiden. Studiecirkeln går ett steg längre. Den ger oss möjlighet att diskutera samtiden med andra och tillsammans med andra kan vi formulerat politiska förslag som steg för steg gör världen något mer rättvis - för alla under solen.

Välkommen att studera med oss och att arbeta för mer antirasism i politiken.

Peter Weiderud

ordförande i Socialdemokrater för tro och solidaritet

Jonas Magnusson

ordförande i Studiekommittén

Jönköping /Kairo 2015-05-21

Antirasism är bra, men räcker inte

Du håller ett studiematerial i din hand. Vi hoppas att det ska stimulera till nyfikenhet och att återupptäcka att både du som läsare och vi som skrivit är individer som förstår världen på olika vis och drömmer om en bättre framtid. Vi är emot rasism, men det räcker inte att vara emot den onda. Studiematerialet vill stimulera varje deltagare att formulera politiska förslag som beskriver hur ett Sverige med mångfald ser ut och fungerar.

Kapitlen är tänkta att förbereda var sitt möte. Den grundläggande metoden i detta studiematerial är en uppmaning till samtal mellan människor från olika bakgrund. Det enklaste sättet är att läsa varje kapitel och att sedan samtala. Stämmer styckets fakta? Är skildringen av ett fenomen relevant, är det vinklat, tråkigt, ytligt, inspirerande eller provokativt? Varför? Är styckets ideologiska innehåll intressant? Håller ni med om det ideologiska innehållet eller linjen: varför håller ni med? Varför håller ni inte med?

De enda förutsättningarna för de här samtalen är lite nyfikenhet och mod att tala med andra människor. När världen får ansikten växer livet, vare sig man nyss kommit till Sverige eller bott här hela sitt liv.

Tre möten och tre teman

Som inledning till var och ett av studiematerialets tre kapitel finns ett kort kursivt stycke. Det är en kort sammanfattning. Den som inte har tid eller vill läsa hela kapitlet får här en kortversion. Det går utmärkt bra att delta i varje möte med studiecirkeln även utan att ha läst hela kapitlet. Men det är bra att ha läst den kursiva inledningen.

1) Identitet eller makt – kampen om problemformuleringsprivilegiet

De flesta anser sig veta att smålänningar är snåla och att värmälänningar bare löver och löver. Amerikaner är stöddiga, irländare aggressiva, tyskar nitiskt ordningssamma och att norrmän inte kan skruva i en lampa utan att vrida på hela buset. Ibland tror vi att alla med samma identitet har samma karaktärsdrag. Men den som är född i Småland vet att det finns generösa grannar och den som vuxit upp i Värmland vet att ens grannar ibland faktiskt håller sina ord. Om vi tror att gruppidentiteter berättar allt om varje enskild individ så fastnar vi i stereotyper.

Ibland blir religion den viktigaste delen i en människas identitet. Men det är samtidigt vanligt att religionens makt över de troende överdrivs. Alla som varit på en gudstjänst vet hur man kan driva med tokiga ord från predikstolen, men även hur berörd man kan bli när en seriös person använder religionens livsvisdom för att säga något klokt om vår tid. Väl fungerande religion ger människor gemenskap och mening. Varken de positiva eller negativa sidorna hos olika religioner kan negligeras.

I dag ser vi att nya makthierarkier etableras i Sverige mellan till exempel en stor sekulär majoritet och olika troende minoriteter, men också mellan centrum och förorter. Vi diskuterar vilka grupper som har mycket pengar och vilka som har lite pengar, vem som tjänar på globaliseringen och vem som förlorar. Den som vill förklara allt med identitet överdriver identiteternas och religionernas betydelse. Den som å andra sidan vill förklara allt med politik och ekonomiska maktstrukturer glömmer en stor del av människans insida. Svårigheten är att finna en balans mellan identitet och makt. Läs kapitel 1 i studiematerialet.

Metod: Samtal i gruppen, använd ert kunnande om platsen där ni bor.

Den 7 januari 2015 utförde bröderna Saïd och Chérif Kouachi en ohyggligt kallblodig attack mot satirtidskriften Charlie Hebdo i Paris. De mördade tolv personer och nästan lika många blev skottskadade. Bröderna var franska medborgare med algeriska föräldrar.¹ Den 8 januari 2015 skrev Dagens Nyheter i en analys:

”Inte ens en totalitär polisstat kan förhindra småskaliga mordattentat mot individer – även om just dådet mot tidningen Charlie Hebdo skördade många dödsoffer.

Av de filmupptagningar och vittnesmål som finns från angreppet framgår att terroristerna hade genomgått vapenträning, sannolikt i ett jihadistläger någonstans i den islamiska världen.”²

Men vad drev egentligen bröderna Kouachi att begå dessa bestialiska mord? Artikeln i Dagens Nyheter tecknar en orsakskedja som tar sin början i vapenträning ”sannolikt i ett jihadistläger någonstans i den islamiska världen”. DN:s slutsatser kan vara sanna. Men vad innebär det? Utförde de attentaten för att de var muslimer och tränats Mellanöstern, eller var de förbittrade på Frankrike och Charlie Hebdo av andra orsaker? Andra kommentarer har tagit fasta på att bröderna växte upp i Frankrike, i en fattig förort som barn till föräldrar från Algeriet. Det algeriska frihetskriget under 1960-talets första år bemöttes av Frankrike med extrem brutalitet. Man kan tänka sig att brödernas terrordåd var uttryck för en förvirrad, men egentligen begriplig, vrede mot Frankrike och mot en tidning som driver gäck med islam.

Eftersom bröderna Kouachi är döda så vet vi inte vilken av de båda förklaringarna som stämmer – den som utgår från den revolutionära islamismen eller den som tar fasta på det koloniala arvet. De kan naturligtvis ha blivit hjärntvättade på det sätt som religion ibland kan göra. Förklaringen kan även vara en kombination. Morden i Knutby 2005 är exempel på hur den manipulativa pastorn Helge Fossmo förmådde en barnflicka att skaffa vapen och döda en person. Somliga anklagar religionens makt att förleda människor för mordet, några söker psykologiska förklaringar, andra försöker finna förklaringen i församlingens hierarkiska maktordning. När förövarna är muslimer, som i fallet Charlie

¹ Se t.ex.: Expressen 12 januari 2015. <http://www.expressen.se/nyheter/han-radikaliserade-broederna-kouachi/>

² DN 8 jan 2015. <http://www.dn.se/nyheter/varlden/michael-winiarski-risk-att-vi-hamnar-i-en-ond-cirkel/>

Hebdo är det påfallande vanligt att intellektuella och politiker söker förklaringar i religionstillhörigheten. Men religion är bara en av flera faktorer som påverkar människors politiska val. Vi får kanske aldrig full vetskap om vad som motiverade bröderna Kouachi att attackera satirtidskriften Charlie Hebdo och kanske får vi inte heller någon gång klart besked om brödernas koppling till IS, al-Qaeda eller andra liknande grupper. Men de mord al-Qaeda och IS utför adderar en ny form av rasism till våldet i Mellanöstern. De använder våld mot etniska eller religiösa grupper för politiska syften. De mördar kristna för att de är kristna och dödar judar för att de är judar. De verkar ha en samhällsvision som syftar till etniskt och religiöst "rena" områden. De konstruerar en vision av denna renhet och "rasifierar" människor i sin närhet. Den kriminalitet och rasism som IS och al-Qaeda uppvisar kan inte förklaras med hänvisning till islam, men de använder islam för att legitimera sitt våld och sin politiska vision. Utan att dra liknelsen för långt använder de islam ungefär som Ku Klux Klan eller apartheid-teologer använde kristendom.

Efter 11 september 2001, när kriget mot terrorismen inleddes, kan vi urskilja två berättelser som konkurrerar om hur de problem vi diskuterar ska beskrivas. De pekar i olika riktningar för hur man kan diskutera och förklara till exempel bröderna Kouachis mord i Paris, Hamas attacker mot Israel och Anders Behring Breiviks massaker på unga socialdemokrater. Den avgörande frågan som skiljer dem åt är vilken betydelse religionen spelar för det politiska våld vi i dagligt tal kallar terrorism.

Den ena förklarande berättelsen utgår från att identitet och religion är avgörande orsaker. Den andra från att människor styrs av maktbegär eller avsaknad av makt. Man kan kalla dem *identitetsberättelsen* och *maktberättelsen*.

- 1) Den första berättelsen hävdar att människors identitet är avgörande för deras handlingar och för (många) konflikter i samhället. Identitetsberättelsen understryker att religion, språk, etnicitet och värderingar delas av dem som har en gemensam gruppidentitet. Den utgår från att våra värderingar och ideologier som individer och samhällen bestäms av våra identiteter.

I internationell debatt har den amerikanska statsvetaren Samuel Huntingtons bok *Civilisationernas kamp* fått enorm betydelse. Han menar att de stora världsreligionerna ligger till grund för skarpt avgränsade civilisationer. Varje civilisation vilar därmed på unika värderingar. I gränzsonerna mellan dem, där olika religioner möts, blir det ofta konflikter.

På nationell nivå har liknande synsätt funnits sedan lång tid och i olika varianter. De har legat till grund för ett nationsideal som menar att varje

folk och nation har en gemensam själ – samma kultur, värderingar och religion. Detta synsätt på kultur har ofta kombinerats med en så kallad essentialistisk uppfattning. Den innebär att i varje individ speglas gruppens gemensamma karaktärsdrag – och att de är naturliga, ofrånkomliga och oföränderliga. Under tidigt 1900-tal knöts människans essens – den inre naturen – till ras, senare till kultur och numera ofta till religion.

Men identitetsberättelsen måste inte vara essentialistisk. Den finns även i vardagliga kanske harmlösa ordspråk som ”lika barn leka bäst”. Men trots ordspråkens vanlighet döljer de ofta en kärna av hårda krav och kanske rent av hot som när nyinflyttade till Sverige får veta att ”de får ta seden dit de kommer”. Denna berättelse används av de som anser att samhällets grundläggande konflikt handlar om ”vi svenskar” mot ”de som invandrat”, det vill säga Sverigedemokraternas ideologi. Men även de språktest och det medborgarkontrakt som Folkpartiet föreslagit har tolkats som ett försök att öka skillnaden mellan ”vi” och ”dom”.³

En slutsats man kan dra från Huntingtons pessimistiska världsbild är att människor från skilda civilisationer med olika religioner egentligen aldrig kan leva tillsammans utan gräl och konflikter.

- 2) Den andra stora berättelsen är maktberättelsen. Den innebär att man använder socioekonomiska förklaringar för att förstå olika samhällskonflikter. Enligt detta synsätt uppstår konflikter när individer eller grupper konkurrerar om makt. En klassisk sådan är den mellan arbete och kapital. Våld och kravaller i fattiga stadsdelar förklaras som reaktioner på arbetslöshet och svåra sociala förhållanden. För att bättre förstå makt och vanmakt används ofta begreppet socialt kapital.

Samhällsgrupper definieras ofta runt kultur eller religion, som skillnader i makt också kopplas samman med. Maktberättelsen ger på så vis en annan förklaring till konflikter mellan religiösa grupper än identitetsberättelsen gör. Tillämpat på bröderna Kouachi skulle man kunna hävda att de vuxit upp i Frankrike där invandrade araber och muslimer från Algeriet betraktats som andra klassens medborgare. De har helt enkelt dåligt med socialt kapital. I tonåren har de blivit medvetna om fransk rasism och kanske därför radikaliserats. De har sökt sig till en politisk ideologi som ger utrymme och resurser att attackera samhället. Skillnaden mot identitetsberättelsen är

³ Se t.ex.: <http://www.aftonbladet.se/ledare/ledarkronika/asapetersen/article11367870.ab>

att man uppfattar olika socioekonomiska faktorer som orsak till konflikter, medan religion har rollen att legitimera olika ställningstaganden.

Naturligtvis behövs båda berättelserna för att förstå samtiden. Både är viktiga, men ger ofta svar på olika frågor. Sedan 11 september, under kriget mot terrorismen, finns många exempel där identitetsberättelsen drivits så hårt att maktfrågor negligerats eller dolts. Effekten har blivit att muslimer framställts som fiender till demokratin – eller åtminstone som ett samhällsproblem. Att tillskriva individer negativa egenskaper utifrån religionstillhörighet kan vara uttryck för en essentialistisk människosyn. Den innebär att man tror att det i varje människa finns en inre naturlig kärna som styr hens beteende. Denna kärna är gemensam med alla i samma grupp, men ingen utanför den. Alla i gruppen uppfattas därför i någon mening som likriktade – alla judar är på ett visst sätt, alla muslimer på ett annat.

Tidigare under 1900-talet användes rasbegreppet utan större invändningar. Rasbiologin var en del av den vetenskapliga forskningen. Rasfilosofin formade européernas sätt att se på världen. Men rasismen har sedan dess förlorat all trovärdighet. I stället används nu andra indelningsgrunder, ofta tillsammans med en essentialistisk människosyn, för att upprätthålla orättvisa maktordningar. I dag används till exempel religion, och på det viset kan islamofobi och antisemitism fungera som en rasism utan raser. Så här skriver religionsvetaren Mattias Gardell:

”Islamofobi utgår från ett essentialistiskt skillnadstänkande som framställer religion och kultur som väl avgränsade monolitiska enheter som utövar ett bestämmande inflytande över hur de människor som associeras till denna kultur eller religion tänker och handlar”⁴

I dag kan referenser till identitet, i form av till exempel religion eller kultur, användas för att skapa en rasism utan raser. Man brukar säga att människor tillskrivs en ras, att de rasifieras. Men så snart en minoritet rasifieras så rasifieras även majoriteten. Raser konstrueras av gemensamma föreställningar, kulturarv och politisk historia – av våra blickar, tankar och ord. Det är processer alla är inblandade i. När en människa ges en "ras" så får alla andra samtidigt en annan "ras".

⁴ Mattias Gardell: Islamofobi, Leopard förlag 2010. sid 17

Även maktberättelsen kan överdrivas som en kritik av människors identiteter. Den kan bli så kritisk mot religion – sekulärt dogmatisk – att den negligerar eller förhånar religioners och kulturers betydelse för gemenskap, historisk tillhörighet och trygghet. De religionsfientliga förlorar ibland förmågan att betrakta sin egen brist på tro med befriande självironi. I stället ser de ned på troende som om de vore mindre vetande eller lite dumma. En bra definition av en fundamentalist är att hen är helt övertygade om att ha absolut rätt; ett anspråk på att själv ha hela sanningen. En fundamentalist kan inte skratta åt sig själv. Och märkligt nog finns det både religiösa och sekulära fundamentalister. Vi talar då om en form av sekularism som är lika rigid och självbelåten som den religiösa fundamentalismen, dess tvillingsjäl.

En socioekonomisk maktanalys är nödvändig för att förstå samhället och för att tolka geopolitiska processer. Identitetsberättelsen, om kulturers och etniciteters betydelser, ger nödvändiga perspektiv för att förstå människans djupdimensioner. Det gäller bara att undvika essentialismens förenklade människosyn. Religion är inte bara en tröst för den som är svag eller sörjer. Den är en form av gemenskap inför det okända, inför döden, inför livets mysterium. Religion och etnicitet kan ge en kollektiv tillhörighet och en särskild mening i livet. Utan en djupare förståelse av människans behov av gemenskap och mening riskerar maktberättelsen, och även antirasismen, att förlora förmågan att formulera konstruktiva idéer om det goda livet. Om Sverigedemokraterna vill bygga den stora samhällskonflikten mellan ”svenskar” och ”invandrare”, så är det upp till oss antirasister att omformulera ”det svenska” så att olikheter kan både erkännas och inkluderas.

Det finns en risk att samhällsdebatten polariseras mellan de som förklarar allt som en kamp om makt och de som bara hänvisar till kulturell identitet. Vi vill medverka till att etablera ett mer avspänt och verklighetsnära synsätt som inte beskriver världen i enkla motsattpar som *vän eller fiende, rätt eller fel*. Det innebär att vi inte har några enkla svar. Vi odlar i stället en mer pragmatisk syn på människan. Bästa sättet att bli av med sina fiender är inte att besegra eller förgöra dem, utan att erkänna olikheter, börja samtala och visa ömsesidig respekt.

Makt eller identitet i den svenska debatten

När sociala frågor diskuteras i Sverige är det i regel självklart att utgå från ett socio-ekonomiskt perspektiv som hör till det vi kallat maktberättelsen. Uppmärksamheten kring skillnader i livslängd är ett exempel. I januari 2015 rapporterade SVT om medellivslängden i olika delar av Göteborg:

”I Långedrag lever män tills de är 83 år gamla och kvinnorna kan förvänta sig att fylla 85. I Bergsjön är medellivslängden 74 år för män och 79 för kvinnor. Nio års skillnad för män, sex för kvinnor.”⁵

Saltholmen och Långedrag ligger nära havet. De har en i huvudsak vit befolkning som i medeltal tjänar ungefär 500 000 kronor om året. I Bergsjön är medelinkomsten bara 120 000 kronor och där bor många som fötts utanför Sverige eller har föräldrar som gjort det. När man jämför medellivslängd förklaras skillnaderna med hänsyn till utbildning, inkomstnivå och andra socio-ekonomiska bakgrundsvariabler som har att göra med personernas ekonomi, makt och inflytande. SVT intervjuade forskaren Åsa Lundqvist som förklarar skillnaderna i livslängd så här:

”Åsa Lundqvist är projektledare för rapporten Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg. Hon är inte särskilt förvånad.

– Det beror på skillnader i livsvillkor. Dels skillnader i utbildnings- och inkomstnivå, men medellivslängden påverkas också av vilka förutsättningar jag har att lyckas i Göteborg och vad jag har för framtidsstro, säger hon.”

De uppgifter om skillnader i livslängd som Åsa Lundqvist kommenterade blir begripliga med hjälp av maktberättelsen. Men andra sociala problem som finns i samma stadsdelar tolkas istället av identitetsberättelsen. Svenska forskare som studerar rekrytering till terrorgruppen IS i Syrien och Irak har visat att många unga människor från förorterna Bergsjön och Angered i Göteborg rest dit. Terroristforskaren Magnus Ranstorp har identifierat några av stadens förorter som ett centrum för jihadister i Sverige.

⁵ SVT den 19 januari 2015. <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vastnytt/stor-skillnad-i-livslangd-i-goteborg>. Se även ”På väg mot ett Göteborg för alla. Om minskade skillnaders betydelse för social hållbarhet och god folkhälsa”, 2014. <http://www.socialhallbarhet.se/wp-content/uploads/2014/01/goteborgforalla.pdf>

”Göteborg tycks vara centrum för rekryteringen där några förmedlar kontakter och hjälper till logistikmässigt. Det kan vara en delförklaring till att så många stupade Syrienkrigare kommer från Angered/Bergsjön.”⁶

”Rekryteringen underlättas av en utbredd vi-och-dom-känsla som förstärkts efter 2001. En ny generation ungdomar har vuxit upp med en identitet som muslimer som för vissa definierats enbart i termer av 11 september, kriget mot terrorism och Guantánamo. Med andra ord att ’Islam är under attack från Väst.’ Detta försvårar möjligheterna att förebygga Syrienkrigare genom myndigheters och civilsamhällets insatser. Utvecklingen i stora delar av Mellanöstern och Nordafrika avspeglar sig också i vårt samhälle.”⁷

Åsa Lundqvist och Magnus Ranstorp studerade samma stadsdelar. Lundqvist använde maktberättelsen medan Ranstorp i huvudsak pekar på en islamisk föreställningsvärld och identitetsberättelsen för att förklara varför unga personer reser till Syrien för att kriga.

Men skulle man inte nå längre i analysen om de kombinerade båda perspektiven? Maktberättelsen förklarar den utsatthet och känsla av hopplöshet som följer av en svag socioekonomisk ställning. Identitetsberättelsen kan förklara hur religion kan skapa den tillhörighet som samhället i övrig inte erbjuder, men också medverka till att legitimera en ideologi som man uppfattar gör uppror mot orättvisor.

När maktanalysen och den om identiteternas betydelse kombineras uppstår en tolkning som tar hela människan på större allvar. De unga som reser kan vara motiverade av flera skäl. Många har till exempel politiska skäl. De är kritiska mot Assadregimens vanstyre och mord på oskyldiga. De menar att det inte finns några andra som kan störta regimen än just IS. Åter andra kanske vill bygga ett islamiskt land. Troende muslimer i Sverige som försöker övertyga dem att inte resa till IS har ibland visat artiklar från västerländsk press om IS våld och övergrepp för att avskräcka från resor. Men dessa samtal har visat en annan svårighet. De unga som vill ansluta sig till IS har förlorat tilltron till det etablerade samhället i Sverige i en sådan utsträckning att de misstror media. De menar att västerländsk media ljugar och förtalar islam.

⁶ Magasinet Neo, 2014. <http://magasinetneo.se/artiklar/illavarslande/>

⁷ Magasinet Neo 2014. <http://magasinetneo.se/artiklar/illavarslande/>

I detta studiematerial utgår vi från tanken att maktberättelsen och identitetsberättelsen inte kan spelas ut mot varandra. I själva verket lever varje människa både i en socio-ekonomisk verklighet och med flera identiteter eller tillhörigheter. Identiteten måste inte vara religiös eller sekulär. Den kan ha många andra drag. Men det är först när vi ser att människan både har och behöver ha många sociala tillhörigheter där religion är en av flera, som en helhetsbild och en sannare bild av människan kan växa fram. I den svenska debatten om mångfald saknas ofta en sådan helhetsbild av människan.

Socio-ekonomiska trender i Europa

Where justice is denied, where poverty is enforced, where ignorance prevails and where any one class is made to feel that society is an organized conspiracy to oppress, rob and degrade them, neither persons nor property will be safe.

Frederich Douglass, speech on the 24 anniversary of emancipation, Washington DC, 1886. (*The Spirit level*)

I Europa och i västvärlden har globaliseringen inneburit att klyftor ökat. En liten grupp har blivit mycket rik på kort tid. Västvärldens lågutbildade har däremot i allt högre grad hänvisats till otrygga och lågavlönade anställningar eller uppdrag inom sektorer för service och personliga tjänster med låga förädlingsvärden.

I september 2014 gav Anders Nilsson och Örjan Nyström vid Tankeverksamheten i Göteborg ut boken *Istället för valanalys*. I denna text visar de att medelklassen i Kina, Sydostasien och Indien fått betydande standardhöjningar, men att skillnaderna i dessa länder samtidigt ökat mellan medelklassen och stora grupper av fattiga.

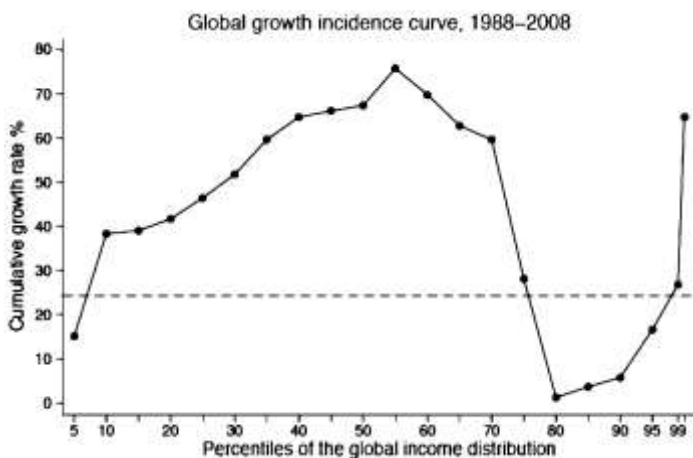
De delar in Europas befolkning i två delar. Den ena kallar de *solsidan* och den andra *skuggsidan*. Många på skuggsidan hamnar i en marginaliserad fattigtillvaro med hög risk för ohälsa, missbruk och brottslighet. De som däremot har utbildning och färdigheter – de på solsidan – är eftertraktad på arbetsmarknaden, har stigande inkomster, låg arbetslöshet och god hälsa. I Europa är de båda grupperna ungefär lika stora.

Pådrivande kraft för polariseringen är den accelererande urbaniseringen och det allt mer specialiserade företagande som både driver upp förädlingsvärden och inkomster i sektorer för kvalificerade tjänster och samtidigt ökar efterfrågan på lågbetalda personliga tjänster. De som arbetar mycket tycker ofta att de inte har tid att städa hemma och köper därför städhjälp. Segregationen mellan hög- och lågutbildade förstärks av att de välutbildade tenderar att bilda familj med partners som har liknande utbildningsnivå, påpekar Nilsson och Nyström. När skolsystemet samtidigt inte klarar att kompensera barnen för ofördelaktiga livs-

villkor i hemmet förstärks skillnaderna. Det sociala arvet spelar en växande roll i dagens Sverige. Detta gör i sin tur att klyftorna ökar ännu mer.⁸

Under åren efter 1990 har globaliseringen förskjutit maktbalansen från nation-alstaterna till internationella investerare. Nationen och dess välfärd orkar inte längre stå emot trycket från de som köper, säljer och flyttar industrier som Volvo och Astra. Utan industrier som avlönar personal och ger skatteintäkter till offentlig sektor ansträngs nationernas sociala skyddsnät och människors otrygghet ökar. Nationalstaterna förlorar förmågan att motverka den polarisering som den globaliserade ekonomin orsakar. Här finns en förklaring både till att Sveriges tidigare väl fungerande välfärd har svårare att leverera trygghet och de etablerade partierna förlorar legitimitet. Demokratin kan inte längre skydda sina medborgare.

Men det finns en liten grupp människor som inte berörs av den försämrade välfärden. I Västvärlden är ungefär en procent av befolkningen extremt rika. De lever frikopplade från resten av samhället och behöver varken demokratin eller staten. Deras inkomstutveckling under åren 1988-2008 syns till höger i diagrammet nedan som en nästan lodrät linje.

Källa: *Istället för valanalys*, Anders Nilsson och Örjan Nyström, Tankeverksamheten 2014. Sid 6⁹

⁸ *I stället för valanalys*, september 2014, Tankeverksamheten, Arbetarrörelsen i Göteborg, av Anders Nilsson & Örjan Nyström

⁹ <http://www.tankeverksamheten.se/2014/09/istallet-for-valanalys.html>

Längs den liggande axeln är världens alla inkomsttagare ordnade efter sin inkomst. De som tjänar minst ligger till vänster och de som tjänar mest till höger. Den stående axeln visar ökningen av inkomst från 1988 till 2008 för respektive inkomstgrupp. Den röda streckade liggande linjen vid ca 24 på den stående axeln visar världens inkomstökning i medeltal för den studerade perioden. Det visar sig att de som placeras mellan 35 – 65 på den liggande axeln haft en bra ökning av inkomster. Deras kurva har stigit. Detta är den växande medelklassen i Asien. Men det visar sig samtidigt att de som hamnar vid 70 och 80 längs den liggande axeln haft en brant minskande löneökning. De människor som drabbats av denna utveckling är de med lägst lön i västvärlden. Om vi vidare följer grafens blå streck ännu längre till höger märker vi att de som placerar sig från 90 och uppåt – de som redan tjänar allra mest i världen – haft en mycket stark ökning av sina löner från 1988 till 2008. De en procent rikaste har en nästan rakt stigande linje.

De flesta av förlorarna, mellan 75 och 80 på den liggande axeln, lever i ”den rika världen” men i de lägre inkomstskikten. Diagrammet visar att de redan mycket rika kraftigt ökat sina inkomster medan de som tjänar minst i den rika världen haft en helt annan utveckling. De som tjänar minst i den så kallade Västvärlden har osäker status på arbetsmarknaden och utför enkla okvalificerade arbeten. De är den nya arbetarklassen. De är dagens undertryckta i västvärlden. Mellan 1988 och 2008 har klyftorna i Europa ökat mellan de med okvalificerade arbeten och de extremt rika.¹⁰

Diagrammet täcker åren mellan 1988 och 2008, vilket är den period då en stor del av produktionen i Västeuropa flyttade och arbetstillfällen försvann till Kina. Under samma period har inkomstklyftorna ökat även i Sverige. Den största ökningen har skett under de senaste fem till sju åren. Den 15 maj 2013 intervjuade Sveriges Radio professor Tapio Salonen, professor i socialt arbete vid Malmö Högskola:

”Skillnaderna i inkomster har ju ökat i Sverige gradvist de sista tre årtiondena faktiskt, men tagit fart de allra sista fem till sju åren. Och de som har arbete och de som har sina trygghetssystem ordnade - för dem går det väldigt bra. Men för dem som står utanför, dem som inte är etablerade, sjuka, arbetslösa, inne i olika arbetsmarknadspolitiska

¹⁰ Istället för valanalys, Anders Nilsson och Örjan Nyström, Tankeverksamheten 2014. Sid 6-7 <http://www.tankeverksamheten.se/2014/09/istallet-for-valanalys.html>

åtgärder, där ökar inkomstfattigdomen på ett dramatiskt sätt i Sverige just nu.”¹¹

Tapio Salonen berättar att Sverige år 1995 toppade listan över länder med lägst inkomstskillnader, men att Sverige nu ligger på fjortonde plats. Sverige har förvandlats till ett högst ordinärt land i OECD-kretsen när det gäller andelen "relativt fattiga". Men bilden av Sverige som ett jämlikt land är så starkt etablerad att det kommer krävas många rapporter om ökande inkomstskillnader innan man tar till sig uppgifterna. Effekterna av ökande inkomstklyftor i samhället är, menar Salonen:

”att vi ställer stråk av befolkningen utanför det etablerade samhället - som aldrig kommer in och som inte blir sedda och erkända. Och till syvende och sist är vi ju alla människor som måste relatera oss till varandra. Vi bor i samma orter, i samma städer. Även om vi bor alltmer segregerat så skapar ju detta spänningar mellan olika grupper på lång sikt.”¹²

De växande spänningar som Salonen talar om är redan här. De syns i dagstidningar som nyheter och på kultursidorna. I Dagens Nyheter den 19 maj 2015 beskrev Johan Croneman dokumentären *De superrika* av Jaques Peretti.¹³ I denna dokumentär får vi träffa några från den 1 % av världens befolkning som äger 80 % av världens samlade förmögenhet. Croneman berättar att de rika blivit rikare och ”medelklassen har de senaste 10-15 åren bara fått det sämre. Och sämre. Och sämre. Tanken med stora skattesänkningar för de rika har, berättar Croneman, varit att deras rikedomar skulle ”sippa ned” genom systemet. De rika skulle konsumera och investera och detta skulle gynna det stora flertalet. Men allt fler ekonomer har visat att detta helt enkelt inte fungerar. Croneman dra slutsatsen: ”*Inte ens smulorna från de rikas bord har trillat ned över folket. Noll, nada, inget.*”¹⁴

¹¹ Tapio Salonen i SR den 15 maj 2013.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3993&artikel=5534875>

¹² Tapio Salonen i SR den 15 maj 2013.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3993&artikel=5534875>

¹³ SVT söndag 17 maj 2015. <http://www.svtplay.se/video/2930082/de-superrika-avsnitt-1/dokument-utifran-de-superrika-avsnitt-1>

¹⁴ <http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/johan-croneman-inte-ens-smulor-fran-de-rikas-bord-har-trillat-ner-over-folket/>

Ökande skillnader i inkomst skapar missnöje. I kombination med arbetslöshet övergår missnöjet i hopplöshet. Är detta en delförklaring till varför några istället hellre vill resa till Syrien för att ansluta sig till IS, än att stanna i Sverige utan hopp?

Samtidigt som Europas demokratier verkar krackelera kokar missnöjet i fattiga stadsdelar, vreden över orättvisor växer och främlingsfientliga partier får valframgångar. Nu upplever många muslimer och judar att deras identitet och traditioner ifrågasätts och hotas. Johan Croneman i Dagens Nyheter skriver: ”I Sverige har allt missnöje kanaliserats genom invandrarfrågan och flyktingpolitiken (var sjätte svensk väljare är i dag SD:are) – men egentligen pyr det nog lite överallt, över de besuttna, över makten, över medierna.”¹⁵

Den spänning som professor Tapio Salonen beskriver skär genom landet. Den får många konsekvenser. Den skapar dels en konflikt mellan en majoritet som har arbete och en minoritet som saknar arbete. Men även mellan minoriteter uppstår konflikter. Även bland minoriteter finns stereotyper och rasism. Rasism är lika skadlig oavsett vem som är rasist. Det finns exempel på hur sekulära iranier kan vara hatiska mot religiösa iranier. Palestinier kan vara hatiska mot judar. Och unga män med så kallad invandrarbakgrund kan föraktfullt ge sig på romska tiggare.

Sociala orättvisor kan bidra till att stärka motsättningar som kanaliseras via rasism. Men rasism kan inte helt motverkas med ökad jämlikhet, fungerande skolor, välfärd och jobb till alla. Rasismen kan vara förklädd i vetenskapliga termer som under 1930-talet eller i polisivåld mot svarta som i dagens USA. Rasism innebär i sig själv, och helt oberoende av ekonomiska förhållanden, att människor behandlas ovärdigt. Rasism kan finnas både hos rika och hos fattiga. Den fanns under välfärdspolitikens guldår och den finns i massarbetslöshetens tidsepok. Den är allas ansvar.

Forskare talar ibland om en spänning mellan att bygga broar och att stärka egna gemenskaper – *bridging* eller *bonding*. Tanken är att grupper sluter sig inåt när ekonomin och livsvillkoren blir kärva. Det är enklare att söka sig utåt och bygga broar i tider av ekonomisk uppgång. Ett mer jämlikt samhälle mår bättre och ger människor högre livskvalitet. Det finns forskning som visar att stora orättvisor gör samhällen dysfunktionella. Om ett land har stora grupper i ohälsa

¹⁵ <http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/johan-croneman-inte-ens-smulor-fran-de-rikas-bord-har-trillat-ner-over-folket/>

visar det sig att samma land också har en större del av sin befolkning i fängelse, har fler tonårsgraviteter, lägre läskunnighet och fler överviktiga, högre mental ohälsa och så vidare.¹⁶ En fungerande generell välfärd innebär också att alla betalar och att alla har förväntningar på den.

Söder om Göteborg, där medelinkomsten är mycket hög, planeras nu landets första så kallade gated community, enligt TV4 den 19 april 2015. Man planerar att bygga hela kvarter eller kluster av hus som omgärdas av höga murar och har egna säkerhetsvakter. I ett mer jämlikt samhälle slipper de rika låsa in sig i den typen av gated communities, eftersom människor då kan lita mer på varandra. Men ett mer jämlikt samhälle kommer inte av sig självt; medborgarna måste vilja ha det. Att vända utvecklingen är inte enkelt. Det första steget är att fler får reda på vad som står på spel och vill skapa nya sociala rörelser.¹⁷ Det är inga nya tankar. Katrin Marçal (tidigare Kielos) skrev 2009:

Den främsta tillgången i ekonomin är Sveriges människor. Utvecklar man deras potential utvecklas samhället, försummar man deras potential går samhället bakåt. Men hur detta ska göras kommer att behöva variera från tid till annan, och socialdemokratin är i dag en rörelse i behov av att göra nya val i ett nytt politiskt landskap.¹⁸

¹⁶ Richard Wilkinson & Kate Pickett: *The Spirit Level – Why more equal societies Almost Always do Better*. Penguin Books. 2009. s 174

¹⁷ Richard Wilkinson & Kate Pickett: *The Spirit Level – Why more equal societies Almost Always do Better*. Penguin Books. 2009. s 262

¹⁸ Katrin Kielos, red: *Den grå vägen – tankar om en ny socialdemokrati*. Hjalmarsson & Högberg, 2009. Sid 13.

Från bidragspolitik till offensiv samhällspolitik

För att få upp medellivslängden i Angered och Bergsjön till nästan samma nivå som i Långedrag behöver samhället förändras. Invånarna behöver bättre utbildning, mer jämlik lön, lika bra fritid och så vidare. Ett sådant Sverige skulle bli ett mer kompetent och välmående land.

Men alla delar inte den målsättningen. En del politiker menar att arbetslöshet är bra för arbetsmarknaden och lönebildningen. Den antas pressa ned inflationen och lönerna. Det är ett förvånansvärt passivt och defensivt synsätt. Det vore ju bättre om alla i hela landet var mer utbildade, mer stimulerade som barn att läsa och räkna eller med en rikare fritid där de tränade fotboll, tog ridlektioner, spelade innebandy eller musik. Det är ju som Katrin Marçal skriver: ”*Den främsta tillgången i ekonomin är Sveriges människor*”. Med bättre rustade människor skulle hela landet vara bättre rustat. Trivsel och produktion skulle sannolikt öka, våld och utslagning minska, spänningar mellan grupper och klasser dämpas. Kort sagt, den defensiva samhällsbilden hindrar hela Sverige från att utvecklas.

Den defensiva samhällssynen är första steget på väg mot stagnation, uppgivenhet och konflikter. Det samhälle eller det land som byggs på den defensiva världsbilden förlorar konkurrenskraft och förlorar möjlighet att attrahera människor. Lösningen är att i stället investera i människor.

Dessa tankar är som sagt inte nya. En del av lösningen formulerades av Per Nyström och kallades *samhällspolitik*. Per Nyström var forskare, politiker och statstjänsteman och levde mellan 1903 och 1993. Tio år före sin död sammanfattade han sitt synsätt i några korta meningar. För att förenkla läsningen av Nyström i dag kan vi tolka begreppet *arbetareklass* brett och inkludera även de som saknar arbete, har osäkra arbetsvillkor eller är långtidssjukskrivna.

”Sociala utgifter borde inte betraktas som något som togs från överskottet i syfte att hjälpa de sämst ställda. Tvärtom förhöll det sig enligt den uppfattning, som Bramsnaes, Steincke och Möller lanserade. Samhällets alla latent resurser bör tas i anspråk. Ekonomin effektiviserar genom att alla arbetar och samtliga medborgares lojalitet, arbetsvilja och uppfinningsrikedom mobiliseras. Även demokratin stärks därigenom. Den nya inriktningen polemiserar mot en socialpolitik grundad på välgörenhet och klassprivilegier. En konsekvent anlagd samhällspolitik borde i stället stärka arbetarklassen fysiskt och in-

telletuellt och därmed även göra den skickad att överta den politiska ledningen”.¹⁹

Bramsnaes och Steincke som han nämnder var ledande danska socialdemokrater och Gustav Möller var svensk socialminister under 1930-talet. Kostnaden för dessa investeringar i befolkningen är liten i jämförelse med utgifter som uppstår när de förlorat sitt hopp om framtiden.

I SVT:s radiodokumentär ”Skotten i Göteborg”, från december 2014, intervjuades personer som skjutit andra i Göteborgs förorter under 2000-talet.²⁰ De bor i samma stadsdelar som terroristforskaren Magnus Ranstorp åsyftade när han sade att ”*Göteborg tycks vara centrum för rekryteringen där några förmedlar kontakter och hjälper till logistikmässigt. Det kan vara en delförklaring till att så många stupade Syrienkrigare kommer från Angered/ Bergsjön*”. De ungdomar som skjutit andra eller de som lever ett kriminellt liv önskar inte att barn eller unga ska ta efter dem, men de säger att de tvingats in i kriminalitet eftersom de inte haft något hopp om ett bättre liv.

Skillnaderna mellan samhällets sol- och skuggsidor är i hög grad konsekvensen av medvetna politiska val. Delvis orsakas dessa skillnader också av att vi som förordar ett solidariskt samhälle inte fortlöpande uppdaterat och anpassat Per Nyströms tanke till vår tid: ”*Ekonomi effektiviseras genom att alla arbetar och samtliga medborgares lojalitet, arbetsvilja och uppfinningsrikedom mobiliseras.*” Man kan spetsa till diskussionen med hjälp av filosofen Slavoj Žizek som menar att den muslimska fundamentalismens och islamismens framväxt beror på vänsterns misslyckande.²¹ Han tänker då inte bara på att jämlikhetsmålen svikits utan att socialdemokratin och vänstern varit alltför programmatiskt sekulära och saknat gehör för religion och det man brukar kalla livets insida. När socialdemokratin fokuserat på plånboksfrågor glömmar de lätt värdet av kultur, bildning och religiositet – livets insida och identiteten.

¹⁹ S. 33-47 i Paul Hallberg, red., *Per Nyström – motor i 1900-talets svenska sociala och samhällsekonomiska utveckling*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg, 2005. Artikeln heter ”Per Nyström som politiker”, av professor Sverker Gustavsson vid Uppsala universitet. Nyström 1983b: 222.

²⁰ ”Skotten i Göteborg”. En dokumentär av Karwan Faraj och Kamran Rahimi Hosseini. Sänd i två delar under december 2014.

<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/469231?programid=909>

²¹ <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/slavoj-zizek-darfor-behovs-vanstern-i-kampen-mot-islamismen/>

Det är inte bara rättvisepolitiken, utan även ambitionen att se människan bortom stereotyperna som misslyckats. Fortfarande beskrivs ofta muslimer, Sveriges erkända nationella minoriteter, ”invandrare” som problem eller hot. Det Sverige misslyckats med är att inte vilja eller kunna se varje individ – oberoende av etnisk bakgrund, hudfärg eller religiositet – som lika berättigad till utbildning och välfärd. Att se varje individ som en resurs som stärker hela vårt land när individen får redskap att bygga sin egen framtid. I socialdemokratins början, på 1890-talet, arbetade den för just detta. Målet var den hårt arbetande och tilltufsade människans ”sociala frigörelse”. Så här står det i Socialdemokraternas första partiprogram från 1897:

”Socialdemokratien skiljer sig från andra politiska partier därigenom, att den vill helt omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation och genomföra arbetareklassens sociala frigörelse, till betryggande och utveckling af den andliga och materiella kulturen.”²²

I dag kan ordet ”arbetareklassen” kännas en aning gammalmodigt. Detta beror delvis på att det idag är färre industriarbetare i Sverige än för 40-50 år sedan. Men begreppet är inte begränsat till att endast beskriva de som har industriarbet. Begreppet går att förstå, och den grupp vi talar om kan ha många namn, men den består av individer som vill ”social frigörelse”. Vi talar om alla som arbetar och de som saknar arbete. Alla som har identitetshandlingar och de som saknar papper – är papperslösa. En gång var socialdemokraterna ett arbetareparti för en stor grupp industriarbetare. Genom sociala reformer som t.ex. ATP blev det även ett löntagarparti. Det var hela tiden ett parti både för arbetare, tjänstemän och för dem som saknar arbete eller framtid. Det Sverige som socialdemokratien byggde kan vara ett land som ger varje människa möjlighet till en social frigörelse och utveckling av den andliga och sociala kulturen – men därmed är vi även det parti som genom att utbilda varje individ ser till att landets samlade kapacitet stiger. Det är inget bidragsparti, men ett parti vars politik höjer landets totala kompetens och därmed konkurrensförmåga. Genom utbildning ska varje människas bidrag till samhället maximeras. Kedjan är inte starkare än dess svagaste länk. Fungerande utbildning är inte bidrag men investering för fortlöpande effektivisering. På detta vis kan sannolikt antisemitism, islamofobi och annan rasism komma att minska. Om denna politik genomförs kommer sannolikt färre att vilja kriga i Syrien. Istället vill vi bo eller stanna i Sverige för att få utbildning, arbete fritid och framtid.

²² Program för Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti, antaget på 4:de partikongressen i Stockholm den 4 juli 1897. http://www.arbark.se/pdf_wrd/partiprogram_pdf.pdf

Per Nyström + sociala investeringar = socialdemokrati 2.0 ?

Det är inte nödvändigt att klyftorna ökar. Inte heller att samhällen måste betala stora belopp för att skydda medborgare från kriminalitet eller för att bygga upp det gängstrider, missbruk och prostitution trasat sönder. Det finns ingen enkel lösning, men det finns en växande mängd forskning och erfarenheter som indikerar att det är ekonomiskt lönsamt för samhället om skillnaderna mellan rika och fattiga blir mindre än i dagens Europa. Frågan är givetvis också ideologisk. En del människor vill leva i samhällen med stora skillnader mellan olika inkomstgrupper, eftersom de anser att det ska löna sig att vara duktig. Andra människor vill leva i samhällen utan misär, i samhällen vars grad av civilisation bestäms av hur det tar hand om de svagaste.

Under flera decennier har nationalekonomen Ingvar Nilsson gjort beräkningar på vad han kallar "utanförskapets pris".²³ Han visar att "Olle 22 år" som hamnat på glid, är arbetslös och missbrukare kostar samhället runt 270 000 kr varje år. Med hundra stycken "Olle 22 år" i en kommun blir de årliga kostnaderna cirka 27 miljoner kronor. Det är mycket pengar i en kommunal budget i en medelstor svensk stad. Om dessa kostnader halveras finns det plötsligt stora resurser för kloka insatser tidigt i "Olles" liv. Ingvar Nilsson visar att tidiga och samordnade insatser ger goda möjligheter att upptäcka när i livet "Olle 22 år" först börjar hamna på glid. De insatser som samhället då kan göra i form av extra stöd för inlärning, stabilitet i "Olles" sociala sammanhang, sommarjobb och praktik eller ett arbete att gå till kan minska risken för att han hamnar på glid. Detta är alltså inte bidrag, men effektiva stöd för att minska framtida kostnader. Enligt samma logik är det billigare att utbilda befolkningen än att betala för en utbildad arbetsstyrkas förlorade inkomster. Många kommuner och regioner har börjat upptäcka det ekonomiska värdet med sociala investeringar. I november 2014 bjöd Region Skåne in Ingvar Nilsson att föreläsa om detta. Ni finner föreläsningen på: <http://utveckling.skane.se/utvecklingsomraden/folkhalsa-och-social-hallbarhet/social-investeringsfond/>

I Göteborg har polisen under 2014 satsat 80 miljoner för att komma till rätta med skottlossningar som plågat några av stadens förorter. Om dessa pengar i stället hade använts till lärare och trevliga skolor, till omsorg och fritidsgårdar kunde mycket elände hindrats. Men allt våld hade sannolikt inte kunnat stoppas.

²³ Utanförskapets pris: En bok om förebyggande sociala investeringar. av Ingvar Nilsson, Anders Wadeskog, Lena Hök, Nima Sanandaji, Studentlitteratur 2014

Bengt-Olof Berggren är före detta åklagare och ansvarig för Kunskapscentrum mot organiserad brottslighet, en kommunal organisation som samarbetar med olika statliga myndigheter. Berggren tycker att det går åt rätt håll i Göteborg, men menar ändå att polisens insats är som en huvudvärkstablett, och även om man stoppar huvudvärken eller blödningen så måste man ta reda på varför patienten är sjuk. Berggren efterlyser förebyggande arbete och större resurser för att hjälpa de unga män som vill hoppa av det kriminella livet.

"Vi måste ha klart för oss att det här inte är några monster. Det är unga killar som är missnöjda med sin livssituation, säger Berggren."²⁴

Både missnöjet och viljan till förändring kan kanaliseras på olika vis. Viljan att förändra är den viktigaste drivkraften för socialdemokratiskt politiskt arbete. De allra flesta vill inte vara arbetslösa eller kriminella utan ha ett jobb, en inkomst och några veckors semester på sommaren. Den svenska arbetarrörelsen skulle kunna ha tusentals fler väljare och medlemmar bland alla dem som globaliseringen förpassat till samhällets skuggsida.

Det är ofta invånare utan hopp som använder skjutvapen och som tänder eldarna i Europas förorter. Sverige måste ha en fungerande polis för att motverka kriminalitet. Men delar av det missnöje som Bengt-Olof Berggren beskriver kan vändas till lojalitet med samhället och demokratin kan stärkas. Men det kräver att människor ges skäl att lita på samhället.

När detta skrivs under hösten-vintern 2014-2015 diskuteras hur Sverige kan hindra unga män att ansluta sig till IS i Syrien. Frågan kan vara fel ställd. Det viktiga är att fråga sig vilket samhälle vi ska bygga i Sverige där människor från olika länder är övertygade om att de har en framtid. Det är också relevant att fråga vad Sverige kan göra för att medverka till att kriget i Syrien når ett slut. I dag hänger inrikes- och utrikespolitik samman. Många som flyr till Sverige vill återvända hem och bidra till demokrati och säkerhet. Sveriges alla politiska partier skulle kunna medverka mer effektivt till att varje ny person i Sverige ges träning i demokratisk mobilisering för att störta diktaturer eller för att bygga demokrati. Detta skulle vara användbar kunskap både om personer återvänder hem eller stannar i Sverige.

²⁴ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/jag-tror-dessvarre-att-vi-kommer-att-fa-leva-med-skjutningar/>

Hur påverkas bilden av religioner under *Kriget mot terrorism*?

Religioner väcker känslor. Vintern 2015 gick till exempel debattvågorna höga om rekryteringen till IS i Syrien, antisemitismen och islamofobin. Sedan 2001 har kriget mot terrorismen etablerat ett mentalt skruvstád runt västvärlden. Efter attackerna mot World Trade Center har många börjat föreställa sig att muslimer, som kollektiv, utgör ett hot mot västerlandet. Denna hotbild är orimlig av flera skäl. Det är lika orealistiskt att peka ut muslimer som judar, kristna eller andra grupper som kollektivt ansvariga eller kollektivt farliga. Den svepande kritiken mot individer i världsreligioner är ofta illa dold rasism, som kamoufleras bakom religionskritik.

Religionskritiken har en lång historia i Sverige och har ofta hängt samman med andra samtidsfrågor. Ibland har kritiken varit befogad och ibland inte. I våra dagar när identitetsperspektivet på samhällsfrågor blivit ett återkommande inslag i debatten är det viktigare än någonsin att fundera igenom vad vi menar med religion, religionskritik och religionsfrihet.

Dåvarande Broderskapsrörelsen bildades 1928 av människor som var för religiösa för arbetarrörelsen, men för röda för kyrkan. Då var Sveriges olika kyrkor i huvudsak dominerade av människor med borgerlig ideologi. Politiskt arbete förknippades då inte med kyrkans ärende. Det fanns starka kopplingar mellan Svenska kyrkans präster och ståndssamhället. Fram till 1860-talet hade präster ett eget stånd i Sveriges riksdag. Under 1800-talet växte befolkningen och ståndindelningen blev alltmer otidsenligt. Istället väcktes kraven på demokrati. Men många präster stödde länge ståndssamhället och var emot demokratiseringen. Arbetarrörelsen och kyrkan blev varandras fiender. Många menar att demokratin och det moderna samhället föddes tack vara att man lyckades motverka kyrkans skadliga roll. En del inom arbetarrörelsen vet inte att det inom religioner finns flera olika individer som har olika ideologier. Kristendomen eller andra religioner är inte ideologier.

Under stora delar av 1900-talet präglades samhällsvetenskaplig forskning av tesen om en fortgående sekularisering där religion och politik skulle gå skilda vägar.²⁵ Man tänkte sig att religion skulle förlora inflytande. Under senare delen av 1900-talet har föreningen Humanisterna fått stor uppmärksamhet i Sverige. Men vid läsning av Christer Sturmarks bok *Tro och vetande 2.0* inser man att Hu-

²⁵ se t.ex.: Dan-Erik Andersson & Johan Modée: Mänskliga rättigheter och religion. Liber 2011. Sid 5.

manisterna kritiserar en förlegad bild av kristendom. Det finns naturligtvis konservativa troende som avskyr Darwin för att han på 1800-talet motbevisade kyrkans lära om skapelsen. Men när Sturmark 2006 påstår att kritiken mot Darwin fortfarande är stark bland ”de religiösa” och att Darwins teori rycker undan ett huvudargument för att tro på Gud, blir hans kritik alltför svepande. Så här skriver han:

”Varför är motståndet mot Darwin fortfarande så starkt bland de religiösa?

Huvudskälet till motståndet mot Darwin är givetvis inte att teorin skulle vara särskilt bristfällig eller särskilt konstig. Det finns betydligt märkligare vetenskapliga teorier (inom till exempel kvantfysiken) som strider mot många intuitiva och där många frågor fortfarande är obesvarade. Svaret är att Darwins teori ryckte undan ett av huvudargumenten för att tro på gud.”²⁶

Religion är inte en alternativ vetenskap. Jämförelsen med vetenskap är egentligen irrelevant men nämns här endast för att kyrkan för 200 år sedan hade fel i flera vetenskapliga frågor. Religion känns igen på att de skapar en gemenskap inför det okända. Olika religioner skapar olika tillhörigheter, högtider i livet och bidrar ofta med en kvalificerad etisk diskussion som ställs i relation till lång livsvisdom. Men religioner kan även missbrukas för att manipulera människor. Inom varje stor religion finns starka konservativa och patriarkala grupper men även progressiva rättviserorienterade troende. Religioner är alltså lika heterogena som andra stora kollektiv. Undersök en valfri etnisk grupp, en valfri familj, ett valfritt politiskt parti eller en yrkesgrupp: troligen finns både konservativa, patriarkala och progressiva idéer inom denna grupp. De judar, muslimer och kristna – samt andra troende – som är socialdemokrater eller arbetar för mänskliga rättigheter har ofta mer gemensamt med varandra – ideologiskt sett – än med sina konservativa vänner inom respektive religion. Ändå stannar man kvar i sin tradition, för att den är mer än ideologi.

Religioner används ibland för att legitimera eller motivera grovt våld och psykologisk manipulation. Det kan sägas om alla stora religioner. Under 1900-talet har inte minst kristendom en besvärlig historia eftersom delar av den legitimerade både apartheid och Ku Klux Klan. Många kristna i Nazityskland stödde

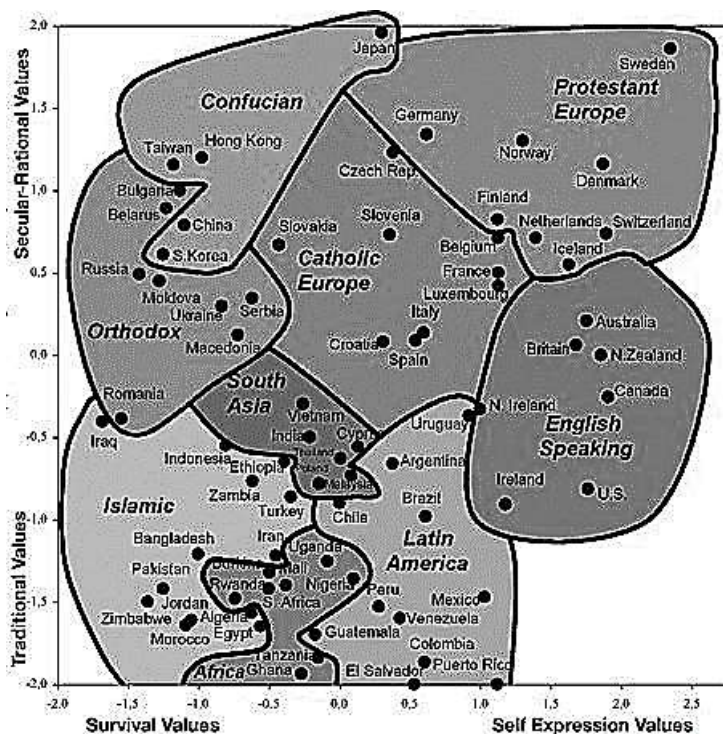
²⁶ Christer Sturmark: *Tro och vetande 2.0 – om förnuft, humanism och varför människor tror konstiga saker*. En liten bok om stora frågor. Nya Doga. 2006, sid 236.

dessutom Hitler för att de ansåg att han räddade Tyskland från både demokrati och kommunism. Samtidigt har barfotapräster i Latinamerika, liksom rättvisorienterade judar och muslimer arbetat självupppoffrande för allas lika rättigheter på många håll. De har arbetat ihärdigt för människors befrielse från fattigdom och i den kristna traditionen har begreppet befrielseteologi myntats.

Mordet i pingstkyrkan i Knutby, utanför Uppsala, 2004 är ett exempel på hur religion kan kanalisera och legitimera destruktiva krafter. Men varken mordet i Knutby eller arbetet för rättvisa blir kristet för att de ansvariga säger det eller åberopar Guds stöd. Värderingar och ideologier är friare än så. Det går alltså inte att slå fast vilka värderingar som alla inom en viss grupp troende har. Det behöver upprepas gång på gång. Värderingar och ideologier – liksom religioner – är både lika fria från och lika bundna vid konkreta omständigheter som andra tankar är hos människor.

I fem stora undersökningar från 1981 till 2007 har World Value Survey (WVS) undersökt värderingar i 97 länder där det tillsammans bor ca 90 % av världens befolkning. Enligt deras web-site har WVS kartlagt: *"what people want out of life and what they believe"*.²⁷ De frågar ett stort antal människor i varje land hur de ställer sig till små och stora saker i livet som familj, religion, arbete, socialt kapital, politiskt deltagande, motivation att arbeta, demokrati, tolerans gentemot andra grupper, miljö, individernas subjektiva välbefinnande och mycket annat. Kartan nedan är publicerad år 2005. Ni hittar Sverige längst upp till höger. När man läser kartan ska man minnas att punkten för Sverige och alla de andra länderna visar endast medelvärde i varje land. Inom varje land är variationen stor.

²⁷ <http://www.iffs.se/wp-content/uploads/2012/12/WVS-brochure-web.pdf>

Bilden ovan har två axlar. Den lodräta visar skillnader i värderingar från traditionella värderingar, längst ned, till mer sekulära rationella värderingar längst upp. Den liggande axeln visar skillnader i värderingar från överlevnadsvärderingar längst till vänster mot självförverkligande och individuella värderingar längst till höger. WVS menar att dessa två dimensioner förklarar mer än 70 % av de värderingsförändringar de iakttagit.

Den lodräta axeln från traditionella till sekulära-rationella värderingar visar skillnader i värderingar som WVS sammankopplar med hur viktig religion antas vara i respektive land. Länder som placeras långt ned på denna axel fäster stor vikt vid religion och vid relationer mellan barn och föräldrar, vördnad för auktoriteter, de är emot skilsmässa och emot abort, de har traditionella familjevärderingar. Dessa samhällen fäster även stor vikt vid nationalism och har en uttalad nationell stolthet. Samhällen som har sekulära-rationella värderingar har motsatta värderingar. Nästan alla industriländer i väst har gradvis ändrat värderingar från traditionella till sekulära rationella. Den övergripande samhällsförändringen från industrisamhälle till kunskapssamhälle påverkar värderingar på ett vis som

syns längs den liggande axeln. Här ser vi en ändring från överlevnadsvärden långt till vänster på den horisontella axeln till självförverkligande långt till höger. I kunskapssamhällen, där merparten av västvärldens länder återfinns, tar den nya generationer sin egen överlevnad för given. Därmed har deras värderingar gradvis skiftat från ekonomisk och fysisk säkerhet till ett allt starkare fokus på subjektivt välbefinnande, självförverkligande och livskvalitet. Dessa värderingar fäster stor vikt vid att skydda miljön, tolerans mot utlänningar, tolerans mot homosexuella, jämlikhet mellan könen och växande krav att få delta i politiskt beslutsfattande. Skiftet från överlevnadsvärden till självförverkligande medför även en ny syn på barnuppfostran. Tidigare låg ett fokus på hårt arbete, men detta byts mot ett fokus på att barnet ska utveckla sin fantasi och tolerans.²⁸

Att Sverige befinner sig i övre högra hörnet innebär att det i medeltal, allt enligt WVS mätningar, är världens mest individualistiska och mest sekulära land. När det gäller sekulära-rationella värderingar har vi konkurrens från Japan som är något mer sekulärt-rationellt. Sveriges motpoler ligger längst ner till vänster: Marocko, Zimbabwe, Egypten och andra länder. Forskarna understryker att värderingar är funktionella: de förser människor med riktlinjer så att de kan klara av sitt liv under givna existentiella villkor.²⁹ Värderingar skapas i nära samklang mellan människa och samhälle. Osäkra livsvillkor ger upphov till ett fokus på överlevnad och säkerhet. Säkrare livsvillkor skapar utrymme för ökad individuell frihet. Värderingar ändras långsamt, det tar ungefär en generation, och individens värderingar beror i hög grad av villkor under livets första år.

En del som ser kartan tolkar den som att det är religionerna ger upphov till värderingarna och att de avgör var på kartan länderna hamnar. Sverige blir sekulärt och individualistiskt eftersom merparten av invånarna är protestanter. En alternativ tolkning är att Sveriges och de nordiska ländernas generella välfärdssystem påverkat våra värderingar. Utbildning och forskning av hög kvalitet gör att merparten av livets vedermödor kan få en vetenskaplig - en sekulär och rationell - förklaring. Det finns allt mindre utrymme för traditionell medicin och samtidigt ett mindre utrymme för traditionella värderingar. Två hundra år av fred och därtill decennier av tillförlitlig välfärd har gjort att svenskar inte upplever att vår egen fysiska överlevnad är hotad. Genom en fungerande offentligt finansierad välfärd blir vi samtidigt mindre beroende av familj och religion för vår fysiska överlevnad. Därför kan individen vara mer fri. Individen behöver inte hålla sig väl med mamma och pappa för att få pengar att studera, sjukpeng eller för att få

²⁸ <http://www.iffs.se/wp-content/uploads/2012/12/WVS-brochure-web.pdf>

²⁹ Ronald Ingelhardt och Christian Welzel: *Modernisation, Cultural change and Democracy*, 2005.

pension. Individens fysiska säkerhet är garanterad av ett säkert avtal med staten. Detta avtal kräver inte någon annan lojalitet än att vi betalar skatt och följer lagarna.

För många människor i andra delar av världen spelar religion en annan och viktigare roll både för välfärd och för att tolka livets olika skeden. I en diktatur som Egypten är staten i första hand ute efter att kontrollera invånarna och statens välfärd – offentligt finansierad vård, skola, omsorg, högre utbildning – saknas eller har mycket låg kvalitet. I en diktatur litar individen inte på staten. Istället köper den lilla gruppen mycket rika familjer vård, skola, omsorg och högre utbildning från privata aktörer i eller utanför Egypten. Islam eller det Muslimska Brödraskapet och olika kyrkor har under århundraden spelat en avgörande roll för att se till att den vanliga individen fått grundläggande sjukvård och utbildning. Muslimska Brödraskapets framgång i valen i Egypten 2011 och 2012 förklaras ofta av att folket litat på dem och detta beror i sin tur på att Muslimska Brödraskapet under många decennier drivit sjukstugor, bibliotek, soppkök, sportklubbar, språkträning, skolor och religionsundervisning för dem som saknar resurser. Det är inte svårt att inse att i ett samhälle där staten är ett hot mot individen och inte alls tillhandahåller vård, skola eller omsorg får en religiös grupp som likt Muslimska Brödraskapet tillhandahåller vård och omsorg en annan roll än religiösa grupper och religion har i ett land med fungerande välfärd. Rollen som förmedlare av välfärd ger även religiösa auktoriteter mer att säga till om. De är en garant för individens fysiska trygghet. Dessa religiösa grupper tar delar av den roll som staten har i Sverige.

Man kan säga att stat och individ har ett kontrakt i Sverige som gör att invånarna inte (längre) behöver en familj eller religiös institution som tar hand om dem när de växer upp eller blir sjuka. I Sverige kan individen få stort utrymme och har rätt till välfärd utan att hamna i skuld till någon kyrka, moské eller sin familj. Sveriges individualism är beroende av en stark statlig välfärd som ger individen trygghet.

Idag sjunker tilltron till staten bland delar av landets invånare. Det kan inte förklaras av att en del av dem flytt från korrupta länder och diktaturer. Under arbete mot antisemitism och islamofobi i Malmö har Tro och Solidaritet talat med flera från Rosengård som utan stöd i statistik eller statliga undersökningar misstror det offentliga Sverige. Förklaringen till denna misstro är viktig att undersöka. Demokratins legitimitet är beroende av att de som blir valda känner till vardagens livsvillkor för de som röstat. Men det är få politiker i Sverige idag som känner livsvillkoren för dem som flytt till Sverige. Ett annat skäl till misstro idag är den svenska uppslutningen bakom *Kriget mot terrorismen*, som svepande och

fördomsfullt pekat ut muslimer som hot mot väst. Det skapar misstro. Andra skäl är den vanliga svenska kritiken mot de judiska och muslimska traditionerna kosher och halal som underliga eller farliga. Till sist är Sverigedemokraternas framväxt en faktor som gör att många som flytt eller flyttat till Sverige misstror det land som röstar in ett sådant parti i Riksdagen.

Den 16 oktober 2014 arrangerade Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST) ett seminarium med professor Göran Larsson vid Göteborgs universitet och fil.dr. Simon Stjernholm vid Lunds universitet. På regeringens uppdrag har de under sommaren kartlagt främlingsfientliga handlingar mot trossamfund. Under seminariet presenterade de några delresultat och återgav samtal med muslimska och judiska församlingar i Sverige.

Muslimer berättade så här om vad de upplever:

- Hot, trakasserier och diskriminering är mycket vanligt i vardagen.
- Det är svårt att få folk att engagera sig i församlingsaktiviteter på grund av en rädsla att bli ”uthängda” på Internet.
- Kvinnor med huvudduk är utsatta i offentliga miljöer.
- Känslan av utsatthet är så vanlig att den börjat uppfattas som ett normalt tillstånd.
- Flera moskéer har upplevt olika slags attentat: vandalisering, brandbomber, inkastade grisdelar.
- De känner behov av vakter och säkerhetsansvariga vid evenemang.

I rapporten är de judiska och muslimska beskrivningarna nästan samstämmiga. Så här berättade judar:

- Ständiga hot mot församlingarnas medlemmar och lokaler.
- Vandalisering, våldsamma attacker och trakasserier.
- Intensifiering av hoten under våldsamma konflikter som involverar Israel.
- En uppfattning att terrorattentat, liknande de i bland annat Frankrike, kan inträffa även i Sverige.
- Församlingsmedlemmar uttrycker oro för att bo kvar i landet.³⁰

³⁰ Läs mer i den färdiga rapporten från nov 2014. Se http://www.sst.a.se/download/18.2fd784f81498e7bc198f3e27/1415783087001/ffattacker_helara.pport.pdf

I ett så sekulariserat land som Sverige kan religion verka gammaldags och onödigt. Men för många människor – både gamla och nya svenskar – är religion lika viktigt och lika icke utbytbart som familj, vänner, arbete och politisk tillhörighet. Trots sekulariseringen och trots att många i Sverige kallar sig ateister är det mycket i samhället som präglas av ett religiöst arv. I möten mellan människor i Sverige i dag är det ofta lika viktigt att fråga vilken Gud hen inte tror på som vilken Gud hen tror på. Vi ska inte överdriva religionernas betydelse och de är inte den enda orsaken till årets många högtider eller indelningen av livet i arbete och helg. Men merparten av alla svenskar följer en kristen kalender och veckans skiften mellan helg och vardag är självklart baserad på den kristna veckans rytm. Vare sig svensken är ateist eller kristen är det kristna högtider och inte Ramadan eller Chanukka som merparten firar. Oberoende av vad man tycker om berättelserna om Jesu födelse är jul ett tillfälle då familjerna träffas och ger varandra gåvor som befäster relationer. Effekten blir att högtiderna skapar gemenskap mellan individer och generationer. Högtiderna markerar en tillhörighet som i Sverige länge etablerat ett till synes självklart homogent samhälle. Grupper som inte får gehör för sina frågor i det homogena Sverige kan börja formulera egna partier.

Sverige har redan ett religiöst präglat parti. Kristdemokraterna (KD) bildades 1964 som Kristen Demokratisk Samling (KDS) och kom in i riksdagen 1991. Ser vi en utveckling där muslimer vill bilda muslimska partier? Är detta enda sättet för minoriteter att driva sina frågor? Om majoritetssamhället inte tillåter förändring eller ökad mångfald i det offentliga samtalet och i den offentliga kalendern kan minoriteter känna sig tvungna att skapa partier för att driva sina perspektiv. Och kanske är just minoritetsfrågan demokratins blinda fläck. Den demokratiska metod som arbetar via majoritetsbeslut lämpar sig väl för beslut i nästan alla samhällsfrågor. Men när det gäller minoriteters rättigheter har denna form av demokrati en blind fläck. Vid en demokratisk omröstning om frågor som rör minoriteters rätt till sina traditioner finns det en risk att majoriteten inte är beredd att dela med sig av makt, men istället – medvetet eller omedvetet – röstar ned minoriteternas förslag. Denna risk finns till exempel när det gäller judars och muslimers rätt att vara lediga vid sina högtider. Ska dessa högtider införas i Sveriges kalender? En väg framåt för samhällen med mångfald kan vara en fördjupad förståelse av de mänskliga rättigheterna och att religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna.

"Muslimska Valet 2014" – nya frågor i Sveriges politiska landskap

Sveriges politiska karta förändras hela tiden. I dag ställs det nya krav på kommunala politiker. Fredagen före valdagen 2014 spreds resultatet av en enkät från Malmö Muslimska Nätverk i stadens alla moskéer. Vi vet därmed inte något om huruvida enkäten påverkade utgången i valet. Vi vet inte heller om kampanjen från Malmö Muslimska Nätverk var början till ett muslimskt parti i Sverige.

Kristdemokraterna, som från början hette KDS, har ett liknande ursprung och bildades delvis på grund av den moralisk chock som Vilgot Sjömans film 491 orsakade. Filmen visade sexuella inslag och upprörde moralkonservativa kretsar. Läkare uttalade sin oro över tidens moraliska förfall och KDS samlade in 2,1 miljoner namnunderskrifter och hoppades komma in i riksdagen i valet 1964. Men de fick endast 75 000 röster eller 1,8 procent.

För att kunna leda Sverige behöver politiker känna till hur medborgarna lever, var de kommer ifrån, hur de kom hit, vilka traditioner de tar med sig och vilka värderingar de bär med sig. Ett land har inte fel invånare. Demokratisk politik innebär att ledningen inte kan välja sina invånare, men att invånarna väljer sina ledare. Detta innebär till exempel att politiker – i kommuner, landsting och riksdag – bör känna till hur politik i Mellanöstern påverkar livet i Sverige och vilka frågor judiska, muslimska och för Sverige nya kristna traditioner väcker. Socialdemokraterna i Malmö svarade ja på endast två av tio frågor i enkäten. Moderaterna svarade ja på alla och lämnade en fråga obesvarad. Vänsterpartiet svarade ja på samtliga frågor.

Vi vet inte vilken effekt enkäten hade, men det finns skäl att följa frågan. Statsvetaren Magnus Hagevi har undersökt hur religiösa grupper röstar. Ett år före valet påpekade han att socialdemokraterna inte riktigt förstått att de har en stor grupp väljare som "i första hand identifierar sig som muslimer och inte som arbetare". Hagevi menar att muslimer stod för mellan en och två procent av de 30,6 procent som partiet fick i valet 2010.³¹

³¹ <http://www.metro.se/nyheter/muslimerna-kan-avgora-nasta-val/EVHmdy!4fKApoQ2k2RVk/>

Muslimska Valet 2014

Valet 2014 närmar sig. Malmös Muslimska nätverk (MMN) samarbetar i olika frågor som är gemensamma för stadens muslimer. Inför valet har vi bitt de etablerade partierna att svara på frågor nedan för att underlätta för dig att avgöra vilket parti som mest motsvarar dina förväntningar. Det ger en rättvisare bild om du läser de utförligare svaren på vår hemsida www.m-m-n.se

Valfrågor

1. Om vi hade krävt en översyn, analys och handlingsplan gällande vissa skolors dåliga skolresultat. Hade ni ställt er bakom det?							
2. Om vi skulle kräva att en översyn görs av skolornas och de offentliga idrottsanläggningarnas omlägnings/dusch-utrymmen för bättre anpassning till en mångreligiös befolkning. Ex. genom att lägga till avskiljande draperier hade ni ställt er bakom det?							
3. Om vi hade krävt att ställa rum inrättas i kommunala gymnasieskolor och att en översyn om införande av det samma görs i kommunens övriga verksamheter i den mån det är möjligt där det antingen finns klienter eller anställda som önskar detta, för bättre anpassning till en mångreligiös befolkning. Hade ni ställt er bakom det?							
4. Om vi hade krävt att baken i kommunala skolor ska ha rätt till halal mat för att tillgodose den muslimska minoritetens behov. Hade ni ställt er bakom det?							
5. Om vi hade krävt en utredning, offentlig genomlysning och handlingsplan för litteraturen som används i religionskunskap, samhällskunskap och historia i alla årskurser i kommunala skolor där islam och muslimer nämns för att kommunen skall kunna garantera en icke rasistisk, icke diskriminerande profil ifråga om religion tillhörighet. Ställer ni er bakom detta?							
6. Vi anser att det är långa väntetider för manlig omskärelse på sjukhus i landstingets regi. Om vi hade krävt att det inrättas en vårdgaranti på 1 år för omskärelse, hade ni ställt er bakom det?							
7. Om vi hade krävt att stadsbyggnadsnämnden underlättar den svåra och dyra processen vid planering av moskébyggen/religiösa byggnader, skulle ni ställa er bakom det?							
8. Lag och ordning på våra gator är viktigt för oss. I paritet med det vill vi att Malmö kommun och regeringen tar islamofobi och rasismen på våra gator på större allvar. Om vi hade krävt regleringar i lag gällande det hetsiska debattklimatet mot muslimer och andra minoriteter hade ni ställt er bakom det?							
9. Om vi krävt att Malmö stad i samarbete med det muslimska civilsamhället (MMN) organiserar fester/festligheter för Eid Al-Fitr och Eid Al-adha i någon officiell form för att visa på att staden på allvar inkluderar och värdesätter sina multireligiösa minoriteter, hade ni ställt er bakom det?							
10. Vi motsätter oss omotiverad militär inblandning i länder med muslimsk majoritetsbefolkning. Om vi krävt neutralitet från den svenska staten och att alla konflikter hanteras med samma rättvisa principer hade ni ställt er bakom det?							

Reflektion kapitel 1: Identitet eller makt?

Identitet eller makt – kampen om problemformuleringsprivilegiet.

Inom Socialdemokraterna bör klassanalysen hela tiden uppdateras. Men en renodlad socioekonomisk makt-analys kan bli okänslig för människors behov av gemenskap och de värden som har att göra med livets djupare dimensioner.

- Hur ska dessa båda sidor i människors liv – en skarp klassanalys och djupare existentiella värden – förenas så att de inte spelas ut mot varandra?
- Kan ni identifiera dagens makthierarkier i samhället mellan till exempel majoriteter och minoriteter, mellan förort och centrum, mellan de med utbildning och de utan utbildning?
- Hur ser maktordningen ut mellan det sekulära svenska majoritetssamhället och judiska, muslimska eller kristna minoriteter? Vem har mest makt?

Konkret nedslag

Hur märker ni växande klyftor i samhället? Gå igenom er kommuns politik för att stötta de unga män och kvinnor som hamnat på glid. Sedan första januari 2015 har kommuner ett ansvar att inte bara hålla sig informerade om unga som inte går i skolan, men även ett Kommunalt aktivitetsansvar (KAA) som innebär att de ska utforma meningsfull verksamhet för alla mellan 16 och 20 år. Läs mer på:

<http://skl.se/naringslivarbetedigitalisering/arbetsmarknadsysselsattning/nyhetsarkivarbetsmarknad/detkommunalaaktivitetsansvaret.4515.html>

För att konkretisera samtalet kan det vara bra att se SVT Dokument utifrån: ”De superrika” av Jaques Peretti. Den sändes SVT söndag 17 maj 2015. <http://www.svtplay.se/video/2930082/de-superrika-avsnitt-1/dokument-utifran-de-superrika-avsnitt-1>

Lyssna även till Sveriges Radios dokumentär ”Skotten i Göteborg” av Karwan Faraj och Kamran Rahimi Hosseini. Den sändes i två delar under december 2014. <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/469231?programid=909>

Här får man möta en ung person i en av Göteborgs förorter som berättar om sitt liv som kriminell.

Identiteter ser olika ut. Beskriv grupper och identiteter där ni bor. Beskriv platser där människor samlas regelbundet: arbetsplatser, föreningslokaler, bilköer, konsthall, familjen, kyrkan, ishockey-, handboll- eller ett fotbollsstadium.

- Finns det andra platser eller sammanhang där man hör till en grupp som är viktig för dig?
- Vilka betydelser har dina identiteter?

Det är även bra att se filmen "Gentleman's Agreement" – Tyst överenskomelse – ett drama från 1947. Ni finner den på välsorterade videobutiker, eller på www.amazon.com. Regissören Elia Kazan orsakade en sensation med "den mest trollbindande berättelse som filmats". Den vann tre Oscar, inklusive bästa film, och var en av de första filmerna som tacklade rasfördomar. Gregory Peck har huvudrollen som en journalist med uppdrag att skriva en serie artiklar om amerikansk antisemitism. I jakten på en infallsvinkel bestämmer han sig slutligen för att spela jude – och upptäcker snart vad det innebär att vara utsatt för religiös intolerans.

- Vad betydde det att vara jude i USA 1947?
- Vad säger filmen om hur det är att vara jude, muslim, svart – höra till en minoritet idag?

"Muslimska valet" säger något om vikten av traditioner som är knutna till identiteter. Hur tolkar ni denna enkät? Finns det judiska, hinduistiska, kristna eller andra identitetsfrågor som spelar roll i er kommun? Hur hanteras de?

Det är bra att politiska ledare från hela världen åkte till Paris efter attacken mot Charlie Hebdo i januari 2015. I april 2015 genomförde al Shabab en attack mot Garissa Universitet i Kenya. 148 personer dödades och minst 79 personer skadades. Men världens ledare åkte inte till Kenya.

- Värderas liv olika?
- Är oskyldigas död i Europa mer värdefulla än liv i Kenya?
- Är oskyldigt dödade vita mer upprörande än oskyldigt dödade svarta?

Metod: Samtal i studiegruppen. Använd gruppens kompetens om den egna kommunen till att göra en klassanalys i det samhälle där ni bor och till att beskriva de olika identiteter som finns där i bor. Glöm inte att varje människa har flera olika identiteter.

2) Religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna

I Sverige har vi religionsfrihet. Det innebär både frihet till och frihet från religion. Som troende upplever man ibland tendenser till att det sekulära majoritetssamhället överdriver religionernas inverkan på eller makt över den troende. Den sekulära majoriteten kan ibland tala om religion som om den troende vore en självständig marionett. Detta är en fördom som skapar upplevelsen att den som bekänner en tro är lite dum. Kanske kan denna fördom bero på okunskap om religion. Det kan även bero på att Sverige är mer kritiskt mot religion än vi i regel vill inse. Men samtidigt finns en underliggande tradition som bottnar i kristendom och som styr till exempel årets högtider. Men i Sverige har sekulariseringen gått så långt att majoriteten inte tänker på att belgerna markerar tillhörighet till ett kristet arv.

Kanske talar troende och sekulära för lite med varandra? Kanske finns det både religiösa och sekulära fundamentalismer som är lika intoleranta? Sekularismen gör att den sekulära majoriteten vet allt mindre om religion. Bristen på kunskap och bristen på nyfikenhet leder snabbt till fördomar, som leder till stereotyper.

I skuggan av terrorattentat utförda av IS eller Boko Haram känner vanliga muslimer ibland att den sekulära majoriteten tror att alla muslimer är ansvariga. Det märks när vanliga muslimer förväntas ta avstånd från alla bestialiska handlingar som gjorts i islams namn. Känner kristna och judar på samma sätt? Måste en kristen varje gång man talar offentligt ta avstånd från Anders Breivik, måste en jude ta avstånd från judiska bosättningar och en muslim ta avstånd från attacken mot Charlie Hebdo för att accepteras av det sekulära majoritetssamhället? Se till exempel Rashid Mussa, ordförande för Sveriges Unga Muslimer, ringer andra svenska organisationer: : <https://www.youtube.com/watch?v=Hc1IONqvbzQ>

Socialdemokrater för tro och solidaritet söker en ny balanspunkt mellan identitetsperspektivet och maktperspektivet. Identitet och religion är samhällsfaktorer och inte bara något privat. Religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna. Antirasism och allas lika värde innebär att varje individ och varje tradition får definiera sig själv och sin religiositet. Samtidigt kan religion vara både manipulativ och befriande. Hur bejakar vi dess befriande potential för samhällsbygge?

Metod: samtal mellan olika grupper: judar, kristna, muslimer och socialdemokrater. Många har flera identiteter. Läs kapitel 2 i studiematerialet.

Sverige är ett av världens mest sekulära länder. Detta har sannolikt lett till att många i Sverige saknar egen positiv erfarenhet av religiösa sammanhang som kombinerar en from livshållning med ett kritiskt intellektuellt samtal. I sin tur har denna brist på erfarenhet medverkat till en begränsad förståelse av religion. I Sverige har religion under 1900-talet motats in i livets privata sfär och i dag vill många inte erkänna att religion har en roll i samhället. I vårt moderna samhälle med en ny mångfald kan därför den sekulära svenska synen på religion vara ett hinder både för det öppna samhället och för att det öppna samhället ska kunna motverka rasism. De som flyttar hit tar med sig sin egen religiositet och den har ofta annan betydelse än den svenska.

Kartbilden från World Value Survey på sid 32 ovan kan tolkas som att sekulariseringen gjort Sverige globalt sett blivit isolerat i sitt ytterlighetsläge. Detta dilemma ställer nya krav på majoritetssamhället. Ska det erkänna att Sverige i detta avseende är isolerat i världen och uppdatera sin omvärldsanalys, eller ska Sverige försöka sekularisera resten av världen? Kanske vill Sverige försöka sekularisera den del av världen som flyr eller flyttar hit? Men skillnader i värderingar och i religiositet kan inte lösas genom att tvinga endera parten att ändra sig. Värderingar är tröga att ändra. De läggs på plats i unga år och är beroende av individens fysiska livsvillkor. Det är först med nya generationer som växer upp under nya livsvillkor som värderingar ändras. Varje förälder till tonårsbarn känner till de diskussioner som orsakas av att barnen ser på världen på sitt eget sätt.

Migrationen gör att än fler värderingsmöten äger rum varje dag. Men trots att svenskar är mycket sekulära har kristendom fortfarande en central plats för årets rytm i helg och vardag. Majoriteten av svenskar firar jul och påsk, men inte chanukka och ramadan, med eller utan referenser till kristendomens, judendomens och islams religiösa högtider. En vardaglig relation till kristen historia syns i namn som Markus, Krister, Maria och Magdalena som hämtas från bibeln. Och den som promoveras vid Uppsala universitet bugar inför universitets rektor och ärkebiskopen i Svenska kyrkan. Kristendomen ger fortfarande en övergripande ram till det sociala och politiska livet i Sverige. I det sekulära Sverige spelar det kanske större roll vilken Gud individen inte tror på, än den Gud individen tror på. I takt med invandringen blir Sverige inte bara ett mer mångreligiöst, utan också ett mer mångsekulärt land.

Det är just på grund av religionernas djuplodande och skiftande betydelser – oberoende av individens tro eller religiösa upplevelser – som religionsfriheten inkluderats i de mänskliga rättigheterna. Alla sekulära svenskar måste inte hålla med om religionernas betydelse, men Förenta Nationerna bedömde religion

som så viktig att friheten att höra till en religiös tradition liksom rätten att slippa, skyddas av FN:s Universella deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Länge har Sveriges förståelse av religion, samt därmed även religionsfriheten och sekulariseringen, baserats endast på en kristet protestantisk eller sekulärt kristen uppfattning om religion. Sveriges offentliga syn på religion är ungefär den förståelse av kristendom som utvecklats i lutherska kyrkor och länder sedan reformationen på 1500-talet. Men idag är kristendomen inte längre lika numerärt dominerande i Sverige som för hundra år sedan. Den som menar att religion i Sverige representeras av endast den evangeliska lutherska läran är lika omodern som den etniskt enhetliga nationalismens världsbild. Det är hög tid att påminna om att mänskliga rättigheter liksom religionsfriheten är till för att öka människors frihet. I dess nionde artikel säger Europakonventionen om mänskliga rättigheter:

”Artikel 9 - Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

1. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

2. Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.”³²

³² <http://www.manskligarattigheter.se/dm3/filearchive/020521/bb9e3648d3ba4bc99876ca6c6485a221/europa501104.pdf>

Sveriges nya religiösa landskap

I dag finns det allt större grupper av svenskar som inte är med i Svenska kyrkan, men som – aktivt, passivt, troende eller sekulärt – hör till sin egen religiösa tradition. Det gäller t.ex. ortodoxa kristna, katoliker, judar, muslimer, dahrmska religioner och andra trosinriktningar. Ungefär 70 procent av alla svenskar är fortfarande med i Svenska kyrkan, vilket motsvarar ungefär sex miljoner individer. Långt ifrån alla deltar aktivt i kyrkans arbete. Uppemot en halv miljon svenskar har rötter i muslimska länder och miljöer, varav knappt en tredjedel beräknas vara i någon mån utövande muslimer. Antalet utövande katoliker beräknas till omkring 150 000, varav en stor majoritet är första eller andra generationens invandrare. I Sverige finns ca 20 000 svenskar som är judar, varav knappt hälften har en religiös anknytning.³³ Under 1800-talet byggdes nya kyrkor av samfund utanför Svenska kyrkan. I dag kompletteras den religiösa paletten av bland annat muslimer och ortodoxa kristna.

Sveriges religiösa traditioner har funnits olika lång tid i landet, men alla har invandrat i form av influenser från Mellanöstern, USA och övriga Europa. Norden ligger många hundra mil från Jerusalem och Mecka, men svenska helgdagar och högtider firas i regel genom att texter och berättelser från Mellanöstern blir lästa eller sjungna. Varje jul läser man i svenska kyrkor om Betlehem, en liten stad på Västbanken, i svenska kyrkor. Katoliker gjorde Sverige kristet. Ett par hundra år senare byggdes Uppsala domkyrka och Skara stift etablerades för jämt tusen år sedan. Under 1500-talet kom lutheraner med reformationen från Tyskland. Från sent 1700-tal fick judar för första gången bo i Sverige, men på undantag och bara i vissa städer. Under 1900-talet flydde många till Sverige undan nazismen och antisemitism. Idag växer gruppen svenska muslimer.

Historiskt sett är de tre abrahamitiska religionerna syskon i samma familj och alla tre har Jerusalem som en central plats i sina heliga historier. Men i dag finns även många inom den dahrmska familjen och andra asiatiska religioner i Sverige. Den religiösa mångfalden i Sverige är större än religionerna från Mellanöstern, men det är klokt att ibland påminna sig om att Sverige ingår i Jerusalems vidgade kulturkrets och att både judendom, kristendom och islam firar helgdagar som har att göra med något som hänt just i Jerusalem eller i Mellanöstern. Den judiska gruppen är fortfarande liten. De kristna har varit här länge och byggt en betydande kompetens. Muslimerna började sin resa i Sverige först

³³ <http://www.landguiden.se/Lander/Europa/Sverige/Religion>

under senare decennier. Den förändring av det religiösa landskapet som idag pågår liknar den religiösa turbulens och den mångfald som bröt fram i samband med industrialisering och urbanisering för ett drygt sekel sedan. De människor som nu flyttar till Sverige för med sig sina religiösa traditioner.

Och även om flera av dessa religiösa traditioner är nya i Sverige är de skyddade av Europakonventionens artikel nio. Religiös slakt är en tradition som inte är vanlig i majoritetssamhället i Sverige. Och för lagstiftaren i Sverige är religiös slakt inte heller en fråga om religion eller religionsfrihet. För lagstiftaren i Sverige har religiös slakt därför alltid betraktats som en fråga om djurskydd. Orsaken är att lagstiftaren – fortfarande – utgår från en kristen och luthersk uppfattning om vad religion är. Slakt är inte en del av religionen, enligt luthersk kristendom. Men religiös slakt – d.v.s. obedövad slakt – åtnjuter skydd av artikel nio i Europakonventionen eftersom den är en omistlig del i judisk och muslimsk religiositet.³⁴ I Europa är religiös slakt tillåtet i vissa slakterier. Europarådet har rekommenderat medlemsstaterna att visa flexibilitet i att tillmötesgå religiösa handlingsmönster i tillämpning av artikel nio:

Europarådets parlamentariska församling gav 1993 rekommendationer om religiös tolerans i ett demokratiskt samhälle. Medlemsstaterna uppmanas till flexibilitet i att tillmötesgå olika religiösa handlingsmönster som exempelvis klädsel, matvanor och iakttagande av religiösa högtider.³⁵

Frågan om religiös slakt vs djurrätt ska inte lösas så att religionsfriheten tillåts dominera. Men det bör gå att finna en ny balanspunkt mellan djurrätt och religionsfrihet så att Sverige blir ett land där människor från olika religiösa traditioner kan leva tillsammans och utöva sina traditioner med stöd i Europakonventionen.

³⁴ Göran Gunner: "Religionsfriheten i ett demokratiskt samhälle", sid 2.
<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=913486>

³⁵ Göran Gunner: "Religionsfriheten i ett demokratiskt samhälle", sid 16.
<https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=913486>

Rasism - en fördjupning

Ett generaliserande skillnadstänkande som beskriver alla i samma religion eller etniska grupp som lika varandra, med samma värderingar och med samma bra och dåliga sidor, vore omöjligt när det kommer till den kultur eller religion som rasisten själv associerar sig till. Det räcker med att påminna om att den vanliga svenska protestanten – sekulär eller troende – är väl medveten om att protestanter inte alls tänker och handlar som en homogen grupp där alla är överens. Det finns oräkneliga variationer bland svenska protestanter. I Sverige finns till exempel flera protestantiska kyrkor som brutit sig ut från Svenska kyrkan. Och inom Svenska kyrkan finns olika grupperingar med egna synsätt. Liknande variationer finns inom islam, judendom och inom andra religioner. Men denna självklara heterogenitet inom varje tradition "glöms" ofta och ersätts av generaliserande påståenden om hur just t.ex. juden eller muslimen egentligen är.³⁶

Individer kan tänka själva och kan ändra sig. Men antisemitism, islamofobi och annan rasism beror inte bara av vad enskilda (goda, orädda, fega eller okuniga osv) individer gör eller inte gör. Rasism beror även av segdragna fördomar, okunskap och litterära generaliseringar av människor från andra delar av världen. De finns bland annat i klassisk litteratur som Daniel Defoes roman *Robinson Crusoe*. Bokens självklara huvudperson är Robinson. Men Fredag, den svarta man som blir Robinsons underordnade på ön, vem vet vad han egentligen heter och är han en vän, en kollega, en tjänare eller en del av den natur som Robinson överlever i? Hur ska relationen mellan svarta och vita utformas? Är vi jämlika och skapade till Guds avbild eller är den ene herre och den andre slav? I *Expressen* den 26 september 2012 beskrev Oivvio Polite hur en av västerlandets klassiker kan upplevas under högläsning i mellanstadiet:

"En höst i mellanstadiet hade vår fröken valt Robinson Crusoe som högläsningsbok. Den höstens högläsningstimmar, stunder som skulle vara en mysig vila, blev för mig intensivt obehagliga.

I dag kan jag plocka isär situationen, se hur det inom barnet som var jag upprättades ett avstånd mellan mig och mig, hur jag gjordes främmande för mig själv.

Som barn ville jag bara försvinna. Sådant som hände på skolgården, att jag blev retad för neger, eller att vi spelade ett bollspel där den

³⁶ För tankemodellen se Mattias Gardell: *Islamofobi*, Leopard förlag 2010. sid 17

som förlorade var "nigger", det kunde jag hantera. Det var när rasismen var sanktionerad av den vuxna auktoriteten som jag inte längre höll ihop."³⁷

Svenskar som är födda på 1930-talet lärde sig att använda ordet "neger" och fortsätter i många fall med detta. De hävdar ofta att de inte menar något nedsättande, och några av dem vill inte lära sig ett nytt ord. Men från afrosvenskars perspektiv är ordet "neger" en nedsättande term som kränker. Maktrelationen och språkbruket mellan vita och svarta är fortfarande bestämt av slavhandeln och slaveriet, även om det nu ligger långt tillbaka i historien. Den så kallade triangelhandeln över Atlanten var inte bara en del av slaveriet utan lade också grunden till USA:s och Europas ekonomiska välstånd. De stora företagen i den karibiska övärlden har byggt sin rikedom på intäkter från slaveriet. Ibland diskuteras att ättlingarna till slaverna har rätt till kompensation för det lidande de utsatts för. Filmen *12 years a slave* har åter fört upp frågan om kompensation på dagordningen.³⁸

Redan 1776 slog den amerikanska konstitutionen fast att alla människor har lika rättigheter. "Liv, frihet och strävan efter lycka" hörde till dessa rättigheter. Konstitutionen gav regeringen i uppdrag att trygga dessa rättigheter. Men ändå krävdes det en stark medborgarrättsrörelse för att svarta och vita, först på 1960-talet, skulle uppnå lika rättigheter. Var det hyckleri eller exempel på att vita ändå inte såg svarta som människor? Denna tröga process är ett exempel på att värderingar tar lång tid att ändras.

Med eller utan aktiva val kan samhällets auktoriteter ställa sig bakom nedsättande eller rent rasistiska generaliseringar. Kristen och annan teologi som predikas i kyrkor och i andra heliga hus kan föra vidare stereotyper och nedsättande generaliseringar om andra grupper av troende eller om de som inte tror. Fröken i skolan kanske inte inser betydelsen av de sagor hon berättar. Respektfulla samtal blir än viktigare. Även om ekonomiska strukturer styr grundläggande värderingar kan individer spela en viktig roll genom att tala för antirasism, respekt för mångfald och respekt för religionsfrihet.

³⁷ Oivvio Polite i Expressen den 26 september 2012.

<http://www.expressen.se/kultur/setillmigsomlitenar/>

³⁸ Se t.ex. artikel av Cecily Jones, i The Guardian 16 mars 2014

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/16/caribbean-people-legitimate-claim-slavery-reparations>

Essentialism, rasifiering och vardagsrasism

De som generaliserar om individers karaktärsdrag på basis av vilken tradition, religion eller folkgrupp de hör till, gör sig skyldig till att bedöma människor utifrån stereotyper. Detta sätt att tänka kan beskrivas som en form av essentialism: man tror att det i varje människa finns en essens eller naturlig kärna som hon delar med alla i hennes grupp. Essentialism har knutits till olika grunder för gruppindelning som hudfärg, religion eller tidigare "ras". Även könsroller kan vara en form av essentialism. Längre menade många att kvinnor och män hade olika roller baserade på att man antog att deras kön bestämde hur de tänkte och handlade. Ett alternativt sätt att se innebär att roller och karaktärsdrag är socialt konstruerade och att varje individ har många olika identiteter eller roller i livet.

Små steg av till synes oskyldiga essentialismer där individer bedöms utifrån vilken grupp den associeras till sker ofta obemärkt. Alla tror sig ju veta hur tyskar eller polacker är. Men vardagens rasism kan även yttra sig som att Muhammed och Khadidja aldrig kallas till anställningsintervju medan Magnus och Karin kallas till flera, trots att alla fyra har samma meriter. Det sker av vana eller av ovilja. Denna vardagsrasism kan vara strukturell och den kan även yttra sig som verbala eller fysiska attacker mot den som bär kippa eller slöja. Det kan vara små steg som nästan osynligt befäster att människor antas vara olika och därmed antas ha mindre rätt.

"Med begreppet vardagsrasism sammanfattas begreppen institutionell och individuell rasism. Rasism är inte endast baserat på den fördomsfulla personens psykologi, eller rådande praktiker inom alla dessa (samhällets) institutioner". Rasism är en process som upprätthåller ojämlika maktförhållanden i alla vardagssituationer." ³⁹

Men varje individ hör till många grupper och har flera identiteter. Individer kan samtidigt höra till ett eller flera folk, en eller flera kulturer, religioner eller familjer. Olika identiteter aktualiseras vid olika tillfällen. Vi kommer inte ifrån våra många identiteter eller tillhörigheter. Vi lever i en tid när människor hör till många grupper och olika kulturer där blandäktenskap skapar nya traditioner, familjer och kulturer. En väg framåt för att slippa ramla ned i essentialism och rasifiering av medmänniskor eller i den smygande vardagsrasismen är att träna

³⁹ <http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/materialfile/antisemitismochislamofobirapport.pdf>, sid 10

oss att se att alla har många olika tillhörigheter. Att träna sig att se hur differenserad allas identitet är.

I samhällen där det finns starkt sekulära tendenser, som i Sverige, kan sekularism bli ett slags skillnadstänkande som riktas mot de som är troende. Den sekulära människan menar sig ibland exakt veta hur alla troende är. Och när den sekulära människan ska beskriva de troende ser vi ofta att det är negativa förutfattade meningar som kommer till uttryck. Man kan höra att troende är vidskepliga, inskränkta i olika grad, att de utövar våld mot kvinnor eller barn. Skillnadstänkandet kan hänga upp sig på vilken detalj som helst och sedan dra långtgående slutsatser om hur alla i gruppen antas vara.

Antisemitism och islamofobi

En definition av antisemitism som på senare år fått spridning i väst är framtagen av EU och används av bland andra USA:s utrikesdepartement samt European Forum on Antisemitism. I sina inledande rader lyder definitionen:

”Antisemitism är en viss uppfattning om judar som kan uttryckas som hat mot judar. Retoriska och fysiska uttryck för antisemitism kan riktas mot judar och ickejudar och eller deras egendom, mot judiska gruppers institutioner samt religiösa byggnader och platser.”⁴⁰

En annan definition har fått stor spridning och uppskattas bland annat för att den beaktar både individ och samhällsnivå. Den formulerades 1987 av Helen Fein.

”Antisemitism är en bestående latent struktur av föreställningar fientliga mot judar som kollektiv, vilka på det individuella planet manifesteras som attityder, i kulturen som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, samt i handlingar som social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot judarna som kollektivt eller statligt våld, vil-

⁴⁰ Antisemitism och islamofobi – utbredning, orsaker och preventivt arbete. Forum för levande historia. 2011. Sid 7. För texten ansvarar fil.dr. Birgitta Löwander och fil.mag. Mirjam Hagström vid Forum för Levande historia.

ket resulterar i och/eller syftar till att fjärma, driva bort eller tillintetgöra judar just för att de är judar.”⁴¹

Fein visar att det finns bestående eller latent föreställningar som är fientliga mot judar som kollektiv och att de kommer till uttryck i myter, ideologi, folkliga traditioner och i bildspråk.

Forum för levande historia berättar hur antisemitism, islamofobi och andra hatbrott nu sprids på Internet och genom sociala medier. Antalet rasistiska hemsidor ökar dramatiskt. Även FRA (Försvarets radioanstalt) ser en växande trend att högerextrema grupper använder hemsidor för att sprida hatpropaganda. I Sverige har David Lagerlöf på Expo kartlagt islamofobi och antisemitism på internet och har sammanfattningsvis funnit att:

- ”Konspirationsteorier är det vanligaste temat för både antisemitism och islamofobi på internet. Konspirationerna porträtterar en kamp mellan raser eller kulturer, beroende på vilken grupp man tillhör, och motståndaren i denna kamp är ”etablissemangen” bestående av exempelvis politiker och media.
- Den judiska gruppen får ofta rollen som de ”yttersta konspiratörerna” de som egentligen styr hela skeendet.
- Den muslimska gruppen ses snarare som ”fysiska ockupanter” som aktivt försöker ta över samhället genom massinvandring och barnafödande.”⁴²

År 2010 publicerade Tel Aviv University en rapport om antisemitism i världen. Den byggde på forskning och rapporter från olika länder och visade bland annat följande:

- ”De flesta länder har observerat en tydlig minskning av antisemitiska incidenter under 2010.
- År 2009 var ett ”peak year” i flertalet länder på grund av en ökning av incidenter i anslutning till Operation Cast Lead (kriget mot Gaza 2008-09).

⁴¹ Antisemitism och islamofobi – utbredning, orsaker och preventivt arbete. Forum för levande historia. 2011. Sid 7. För texten ansvarar fil.dr. Birgitta Löwander och fil.mag. Mirjam Hagström vid Forum för Levande historia.

⁴² <http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/materialfile/antisemitismochislamofobirapport.pdf>, sid 12.

- Flera länder har noterat en negativ trend under hela 2000-talet och det gäller även om man räknar bort incidenter som relaterade till speciella händelser i Mellanöstern.
- År 2010 registrerades en ökning av incidenter i anslutning till Ship to Gaza, men antalet nådde inte upp till nivåerna efter Gazakriget.
- Under 2010 uppmättes högsta nivåerna av våldsincentider i Kanada, Storbritannien och Frankrike och i relation till dessa länder var våldsbrotten i Sverige lågt.
- Det är oftast ”synliga” judar som bär traditionella kläder eller kippa som drabbas och de utsätts oftast på offentliga platser och i närheten av synagogor och judiska skolor.
- I Sverige och i Norge menar judiska grupper att det finns en tendens att bagatellisera och förneka förekomst av antisemitism. (Detta stöds även av vissa forskare, se till exempel Bachner 2011).
- I Malmö och i Amsterdam rapporterades exempel på familjer som valt att flytta på grund av en känsla av otrygghet.
- Sverige framställs kritiskt med hänvisning till händelser i Malmö.”⁴³

Forskarna i Tel Aviv pekar på att hatbrott mot judar ökar i samband med israeliska angrepp på Palestina. Kriget mot Gaza eller bosättningar på Västbanken kan väcka starka känslor bland dem som identifierar sig med Palestina och även bland många som upprörs över Israels brott mot mänskliga rättigheter. Det finns ingen samstämmig uppfattning om Israels politik eller om Palestina-frågan. Därmed får vi leva med att folk på gatan är lika oeniga som världens politiska ledare. Allmänt sett kan man hävda att politiska och religiösa ledare, både i Europa, i Israel och i Palestina, bär ett tungt ansvar för den politik som förs och för de känslor som väcks under krigen.

Men hatbrott mot judar på grund av vad staten Israel gör är ett uttryck för grova generaliseringar som klumpar samman alla individer i en religion och i en etnisk grupp och håller dem kollektivt ansvariga. Det är med andra ord en form av rasism. Hur illa man än kan tycka om USA:s politik i Irak är det ändå fel att hata alla amerikaner med hänvisning till USA:s politik. Det är lika orimligt att

43

<http://www.levandehistoria.se/sites/default/files/materialfile/antisemitismochislamofobirapport.pdf>, sid 16.

anklaga alla judar för vad staten Israel gör. En medborgare i Sverige kan inte heller hållas ansvarig för vad svenska staten gör.

Islamofobi, hat mot muslimer, uppfattas ibland som ett nytt fenomen. Men islamofobin kan spåras i Europa sedan 700-talet. Redan 2006 slog Integrationsverket fast att muslimer är den grupp i Sverige som drabbats hårdast av strukturell diskriminering:

”I sin rapport för 2006 hävdar Integrationsverket att muslimer är de som drabbas hårdast i Sverige av strukturell diskriminering. De urskiljer en syn på islam i Sverige som synonymt med begrepp som könsstympning och hedersmord, och där slöjan uppfattas som ett uttryck för kvinnoförtryck.”⁴⁴

I en tongivande rapport från Commission on British Muslims and Islamophobia identifierades en rad kännetecken på islamofobi:

1. ”Om islam ses som monolitiskt och statiskt eller som mångfaldigt och dynamiskt,
2. Om islam ses som annorlunda och separat eller som liknande och ömsesidigt beroende,
3. Om islam ses som underlägset eller som jämställt,
4. Om islam ses som en aggressiv fiende eller som en samarbetspartner,
5. Om muslimer ses som manipulativa eller som uppriktiga,
6. Om muslimsk kritik av ”Väst” avvisas eller diskuteras,
7. Om diskriminerande beteenden mot muslimer försvaras eller kritiseras,
8. Om antimuslimskt tal ses som naturligt eller som problematiskt.”
9. Den internationella samarbetsorganisationen European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) har definierat islamofobi som: ”the fear of or prejudiced viewpoint towards Islam, Muslims and matters pertaining to them (ECRI 2006). Whether it takes the shape of daily

⁴⁴ Forskning om diskriminering av muslimer i Sverige . En översikt av forskning publicerad vid universitet och högskolor i Sverige sedan år 2003, sid 10. Publicerad 2013.
<http://www.do.se/Documents/rapporter/Forskning%20om%20diskriminering%20av%20muslimer%20i%20Sverige.pdf>, Detta är en översikt av forskning publicerad vid universitet och högskolor i Sverige sedan 2003.” Forskningsöversikten publicerades 2013 och har gjorts av konsultföretaget Oxford Research, på beställning av Diskrimineringsombudsmannen (DO):

forms of racism and discrimination or more violent forms, Islamophobia is a violation of human rights and a threat to social cohesion”.⁴⁵

Definitionen ovan av islamofobi är intressant av flera skäl. Dels är den byggd via en serie motsatsförhållanden, till exempel nummer fyra: om islam ses som en aggressiv fiende eller som en samarbetspartner. Detta gör definitionen enklare att använda för den som vill identifiera islamofobi i vardagen. Punkt tre berör frågan om islam betraktas som underlägset eller överlägset, och berör därmed maktaspekten. Detta är också något som varje människa lätt förstår. Alla människor berörs av maktfrågor. Antingen hör man till en minoritet eller till en majoritet. Antingen upplever man sig som utan makt eller med makt. Oberoende av vilken etnisk eller religiös grupp man hör till kan alla identifiera sig med en diskussion om vilken makt man upplever sig ha i samhället.

De två definitionerna av antisemitism som citerades tar däremot inte upp maktaspekten. Bland stora delar av den äldre befolkningen i Europa finns fortfarande ett starkt minne av nazisternas förtal och konspirationsteorier om att judar har makt och försöker ta över världen, eller att judar inte är människor utan kackerlackor. Bland de som föddes under kalla kriget finns många starka bilder av samma förtryck och rasism i litteratur, film och drama. Europa har en lång väg kvar innan judar, romer och andra som förföljdes av nazisterna inte bara har formellt samma rättigheter men även behandlas och betraktas som likvärdiga människor.

⁴⁵ *Antisemitism och islamofobi – utbredning, orsaker och preventivt arbete*. Forum för levande historia. 2011. Sid 9. För texten ansvarar fil.dr. Birgitta Löwander och fil.mag. Mirjam Hagström vid Forum för Levande historia.

Mellanöstern kommer åter till Europa

Efter första världskriget beslöt Europas stormakter att bistå judar så att de kunde få ett eget land i det brittiska mandatet Palestina. Det skedde samtidigt som de erövrade arabvärlden. Arabiska länder koloniserades och det judiska folket hjälptes till självständighet. Det gör att arabvärlden fortfarande betraktar Europa med misstänksamhet. Och det har betydelse när vi diskuterar antisemitism och islamofobi i Sverige och Europa.

För att både antisemitism i Europa, judar i Europa och staten Israel ska kunna diskuteras krävs att européer fortsätter göra upp med sin historia. Europa har startat två världskrig och där har världens grövsta folkmord ägt rum. Detta studiematerial försöker inte reda ut dessa stora frågor, men vill ändå påminna om att frågorna om antisemitism och islamofobi har att göra med västerlandets självbild, historiska relationer med araber, judar och andra grupper runt Medelhavet. Olle Katz, verksam inom JIPF – Judar för israelisk palestinsk fred – får formulera en del av komplexiteten sett ur ett judiskt perspektiv (Göteborgs Posten 10 aug 2014):

”Tusentals år av förföljelser, pogromer och nazisternas arbete på den slutliga förintelsen skänkte en offerstämpel åt det judiska folket. Böner och lärdom hjälpte inte mot våra plågoandar, så överlägsna i antal och vapenmakt. Men kunskap som studier gett oss finns kvar så länge några överlevande finns.

Med staten Israels bildande föddes en ny identitet. Många vittnar om stoltheten över att det fanns en judisk stat, känslan av att äntligen kunna räta på ryggen. Det fanns ett litet territorium där judar inte skulle förföljas. Att Palestina var bebott av andra än judar undgick de flesta i vågorna efter förintelsen och i den kvardröjande kolonialismen. Att känna glädje och solidaritet med den judiska staten blev, jämte minnet av förintelsen, kanske den viktigaste delen av en judisk identitet. Angreppen från omkringliggande stater bekräftade offerrollen, segrarna bekräftade den nya stoltheten.”⁴⁶

Staten Israel är förknippad med det judiska folket och det judiska folket med

⁴⁶ Av Olle Katz, publicerad i GP 10 aug 2014: Judisk identitet betyder inte villkorslöst stöd för Israels politik
<http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.2452604judiskidentitetbetyderintevillkorsloststodforisraelspolitik>

staten Israel. Det finns starka känslor och band mellan judar i hela världen och Israel. Det finns andra känslor mellan palestinier i hela världen och Palestina. Bakgrunden är komplex och inbegriper både Europas skuld efter Förintelsen och det faktum att det brittiska mandatet sedan freden efter första världskriget arbetade för att bygga ett nationalhem för judar i Palestina. Britternas politik från 1920 bidrog till att skapa konflikten mellan Israel och Palestina, så som vi känner den i dag. Till detta kommer Europas många hundra år av antisemitism.

Europa har ett tungt ansvar att försöka förstå varför kontinenten ligger bakom både flera hundra år av kolonialism, två världskrig och Förintelsen. Rasismen dog dessutom inte bort efter dessa katastrofer. Istället drabbas nu nya grupper i Europa. Många som flytt eller flyttat till Sverige från Irak eller Syrien bär med sig starka känslor för sitt land, och starka aversioner mot diktaturer liksom viktiga och varma band med vänner, familj och den kultur de vuxit upp i. De dubbla lojaliteter som judar i Sverige har mellan Israel och Sverige finns också hos andra grupper där delar av folket och familjen lever någon annanstans i världen.

Muslimer har inte levt i Sverige lika länge som kristna och judar gjort. Men islamofobi är likafullt ett allvarligt problem. Diskrimineringsombudsmannen (DO) beställde så sent som 2013 en översikt över forskningsläget om islamofobi. Denna kom till slutsatsen att det inom alla samhällsområden förekommer negativa attityder mot muslimer eller personer som förmodas vara muslimer.

”Gemensamt för forskningen är att den pekar mot ett enhetligt förhållningsätt till islam och muslimer. Islam betraktas som en religion utan nyanser och (förmodade) muslimer som en homogen grupp människor. Islamofobin utgår ifrån att islam för med sig vissa värderingar och åsikter. Muslimer antas vara bärare av dessa värderingar och åsikter. Några av de fördomar som finns om islam och förmodade muslimer handlar om kvinnoförtryck, våldsbägenhet, antidemokrati och improduktivitet. En annan fördom som forskare påpekat vara vanlig är att människor tror att muslimer generellt skulle vara mer aktivt religiösa än andra människor i Sverige, vilket inte är fallet. Åsikterna framkommer exempelvis i studier av utsatthet hos kvinnor som bär slöja.”⁴⁷

⁴⁷ Forskning om diskriminering av muslimer i Sverige. En översikt av forskning publicerad vid universitet och högskolor i Sverige sedan år 2003, sid 55. Publicerad 2013.

Professor Mohammad Fazlhashemi vid Uppsala universitet menar att det finns likheter mellan antisemitismen i Europa på 1930-talet och islamofobin på 2000-talet. I en föreläsning på ABF-huset i Stockholm i juni 2013 beskrev och tolkade han en debattartikel som Magnus Karavelli, då ledarskribent på Östgöta Correspondenten, publicerade i Dagens Nyheter den 26 november 2003. Karavelli menade att islam utgör ett hot mot Europa. Fazlhashemi sammanfattade budskapet i några punkter:

- Relationen till islam – en svensk ödesfråga.
- Muslimer är på väg att ta över Sverige.
- Moskéeer utgör ett säkerhetshot; grogrund för terrorister.
- Slöjor, bönepauser och muslimska friskolor urholkar den svenska nationen som kulturell gemenskap.
- Varning för muslimska smittoeffekter på svenska värderingar.⁴⁸

För att sätta debattartikeln i ett historiskt sammanhang valde Fazlhashemi att jämföra Karavellis syn på islam med debatten om judar och judendom i Sverige på 1930-talet:

Relationen till judendomen – en svensk ödesfråga.

- Judar är på väg att ta över Sverige.
- Synagogor främmande för Sverige.
- Kippa, sabbatsfirande och judiska traditioner urholkar nationen som kulturell gemenskap.
- Varningar för judiska smittoeffekter på svenska värderingar.⁴⁹

Det går inte att påstå att rasismen under 2000-talet är densamma som rasismen under 1930-talet. De historiska villkor är alltför olika. Men likheterna är slående och oroande.

<http://www.do.se/Documents/rapporter/Forskning%20om%20diskriminering%20av%20muslimer%20i%20Sverige.pdf>,

⁴⁸ Professor Mohammad Fazlhashemi, föreläsning på ABF-huset i Stockholm i juni 2013

<http://www.abf.se/trosolidaritet>

⁴⁹ Professor Mohammad Fazlhashemi, föreläsning på ABF-huset i Stockholm i juni 2013

<http://www.abf.se/trosolidaritet>

Europas rasism och Förintelsen

När antisemitism och annan rasism i Europa diskuteras är frågan om hur Förintelsen kunde inträffa ofrånkomlig. Den kristna teologi som motiverat rasism och hat mot judar är en orsak. Men bakgrunden är mer komplex. Efter den moraliska och ideologiska kollaps som Förintelsen utgör tvingas vi betrakta varje uttryck för rasism som en påminnelse om att Europa inte är vaccinerat mot denna ondska. Förintelsen var möjlig och något liknande skulle kunna hända igen. Forskningen om Förintelsen är omfattande och det finns inte ett slutligt svar på frågan hur den kunde inträffa. Men varje europé med intresse att motverka rasism har skäl att intressera sig för forskningen om Förintelsen.

Förakt, hat och våld mot judar för att de är judar fanns långt före Förintelsen. Historikern Shulamit Volkov vid Tel Avivs Universitet menar att Förintelsen inte kan förstås med utgångspunkt endast i gaskamrarna i Auschwitz.⁵⁰ Det finns en förhistoria som beredde marken och ledde fram till gaskamrarna. Volkov söker bakgrunden i Tysklands 1800-tal. Det tyska riket enades 1871 och Volkov menar att antisemitism spelade en väsentlig roll när tyskarnas nationella självbild skulle definieras. En nationalstat byggs av en nation. Vem hörde till nationen och vem hörde inte till den? Vem var tysk och vem var inte tysk? I Tyskland beskrevs judar som främmande. Antisemitismen under perioden efter 1871 kom mest till uttryck i texter och var inte alls jämförbar med den talade och mer aggressiva och brutala antisemitism som nationalsocialisterna senare utvecklade. Shulamit Volkov menar att det rasbiologer och antisemiter skrev på 1800-talet var harmlöst i jämförelse med nazisternas senare tal och texter. Hon visar att nazisterna oftare formulerade sig i tal än i skrift och att deras språk var aggressivare och mer inriktat på direkt handling. Nazisterna uttryckte sig propagandistiskt och agitatoriskt utan nyansering. Volkov menar alltså att det fanns en koppling bakåt i tiden till 1870-talet och den nya tyska nationens försök att definiera sin egen identitet. Under 1800-talet konstruerade nationalismen ett politiskt ”vi” från vilket judar blev uteslutna. Nazisterna använde detta politiska ”vi” för sina syften.

Forskaren Daniel J. Goldhagen har blivit både omdiskuterad och ifrågasatt för sin slutsats att det fanns en specifik tysk antisemitism som var mordisk – eller

⁵⁰ Översikten nedan om förklaringar till Förintelsen hämtas i huvudsak från den norske historikern Einhart Lorenz som skriver i *Judebatets svarta bok – antisemitismens historia från antiken till idag*, Albert Bonniers förlag 2005.

eliminatorisk – och syftade till att förrinta *alla* judar. Goldhagen har undersökt de tyska polisbataljonernas förbrytelser i Östeuropa, men han spårar även Tysklands antisemitism bakåt i tiden. Han uppfattar tysk antisemitism som vardaglig och att den var ”tyskarnas kulturella kognitiva modell”. Med detta menar han ungefär att det fanns en kulturell ram av värderingar och stereotyper som var så vanlig att tyskar betraktade fördomar mot judar som kunskap eller fakta om judar. Antisemitismen uppfattades som en norm. En annan forskare, Christoffer R. Browning, har utgått från samma källor som Goldhagen men nått delvis andra slutsatser. Browning menar att de flesta som deltog i mordet på judar inte hade någon särskild bakgrund i en radikal eller ”eliminatorisk” antisemitism, och att deras bild av ”juden” inte heller var resultat av nazistisk indoktrinering.

Yehuda Bauer har presenterat ett tänkbart alternativ till Goldhagens tolkning. Bauer menar att Förrintelsen blev möjligt eftersom Tyskland var krisdrabbat, att den politiska eliten hade ett program för förrintelse samtidigt som denna elit, det vill säga nazisterna, lyckades få Tysklands intellektuella på sin sida. Det konkreta genomförandet av själva Förrintelsen blev möjligt, menar Bauer, eftersom judar i Tyskland dehumaniserats genom de antisemitiska föreställningar som upprepats under många hundra år. När nazisterna till slut bestämde sig för att mörda judar kunde rådande attityder i Tyskland inte medverka till något seriöst motstånd. De föraktfulla attityderna var redan på plats och de som satte igång och genomförde Förrintelsen behövde därför inte själva skapa fördomar eller marginalisering av judar. En avgörande förutsättning för att kunna genomföra Förrintelsen var att merparten av tyskarna inte gjorde motstånd, men istället blev lydiga deltagare i ett byråkratiskt maskineri. Bauer menar att det var för få intellektuella och för få vanliga människor som gjorde motstånd. Annorlunda formulerat var det alltså för många ”vanliga” tyskar som med små steg längs ett sluttande plan gradvis medverkade till att avhumanisera en grupp i samhället. Denna långsamma process och den kulturella bakgrund som Bauer talar om är flera hundra år av antisemitiska attityder som gradvis separerade judar från tyskar och att tyskarna till slut inte längre betraktade judar som människor.

Medan en del forskning om Förrintelsen pekar mot att tyskarna hade en uttalad intention att utrota judar tar annan forskning snarare fasta på en funktionell eller strukturell sida av folkmordet. Den funktionella forskningen sätter fokus på strukturella drag i nationalsocialisternas Tyskland. Det kan gälla rivalitet mellan grupper inom nazisternas maktelit, byråkratins roll eller hur kriget utvecklades. En del menar att krigets egen inneboende logik påverkade politiken mot judar på ett sätt som gör att antisemitism inte är den enda förklaringen bakom Förrintelsen. Funktionalisterna menar att antisemitismen genomgick en gradvis radika-

lisering som följde krigets förlopp. Detta resonemang tar fasta på att olika instanser eller grupper inom Tredje riket kämpade inbördes mot varandra och att de genom att delta i mordandet av judar, vann eller trodde sig vinna fördelar för sin egen karriär. Andra exempel som driver tesen att Förintelsen inte genomfördes med maximal effektivitet, visar att judiska invånare i ghetton hölls vid liv mycket länge för att de tyskar som styrde över lägret visste att de själva skulle hamna på Östfronten när alla judar i ghettot mördats.⁵¹

Sociologen Zygmunt Baumanns tolkning av Förintelsen innebär att antisemitismen var en nödvändig, men ändå inte en tillräcklig förutsättning för Förintelsen. Förintelsen är för Zygmunt Bauman ett resultat av ett möte mellan ideologiska fanatiker i maktställning och de möjligheter det moderna samhället erbjuder i form av rationell systematisk handling, hur moraliskt korrupt handlingen än är.

Förintelsen uppvisade en tidigare okänd industriell våldsamhet. Det går inte att jämföra detta våld med något vi känner till från historien eller från vår samtid. Likafullt finns det komponenter i nazisternas propaganda och i den till en början vaga men närvarande antisemitismen som vi kan känna igen även 2014. Volkovs och Bauers analyser lär oss att till synes ofarliga fördomar, nationella ideal och de vanliga medborgarnas tystnad kan bereda marken för katastrofer.

⁵¹ Den israeliska forskaren Sara Bender har visat hur tysk byråkrati gjorde allt för att förhindra en likvidering av invånarna i gettot i Bialystok. Orsaken var en kombination av faktorer t.ex. egna ekonomiska fördelar genom att de kunde utnyttja underbetald judisk arbetskraft och rädsla för att sändas till fronten sedan likvidering slutförts. Se Judehatets svarta bok, sid 484.

Europa, judar, antisemitism och staten Israel

För Europa är frågan om antisemitism och staten Israels roll mer komplex än den om islamofobi. Men islamofobin har ändå blivit ett allvarligt problem för demokratin. Europarådets tidigare kommissionär för mänskliga rättigheter, Thomas Hammarberg, har flera gånger varnat för att islamofobin växer i Europa. På sin blogg återgav han hösten 2010 reaktionerna när Tysklands president Christian Wulff bekräftade att islam, liksom judendom och kristendom, är del av den tyska nationella kontexten. En tidning rapporterade att två tredjedelar av befolkningen inte höll med Wulff. Friedrich Ebert Stiftung genomförde en studie som avslöjade att 58 procent av alla tyskar tyckte att religionsfriheten för muslimer borde begränsas. Aversionen är störst i de delar av Tyskland där det bor få muslimer.⁵² Det är mönster som återfinns även i andra länder.

Det händer något farligt i Europa när det våld bröderna Kouachi utförde förklaras med referenser till islam. Flera miljoner människor exkluderas därmed mentalt ur samhället. Även om bröderna själva var övertygade om att islam eller deras religiösa ledare krävde detta våld så gör vi oss skyldiga till en rasifiering utan ras om vi accepterar att islam, andra religioner eller identiteter kan ha detta destruktiva inflytande över människors liv. Om vi negligerar maktförhållandenas betydelse och aktörernas politiska ideologi och istället försöker förklara allt med religion så överdrivs religionernas och identiteternas förklaringsvärde. Vi spelar då rasister som al-Qaeda och IS i händerna. Det vi ser i fallet al-Qaeda och IS är exempel på att islam uttolkats för att legitimera en rasistisk ideologi. Och ännu en gång, de använder islam ungefär som Ku Klux Klan eller apartheid-teologer använde kristendom.

Men antisemitismen griper ändå djupare ner i Europas historia och in i det kollektiva minnet än vad islamofobin gör. Orsakerna är många men ett skäl är att Europas kristna har haft svårt att acceptera judar som jämlikar i samhället och inför Gud. Diskussionen om antisemitism och annan rasism griper djupt in i kontinentens moraliska bearbetning av vad det innebär att vara europé, kristen, vit och i någon mening hörande till det kollektiv som utfört eller tjänat på slavhandeln, kolonialismen och Förintelsen. I relation till det kristna Europa är judar och muslimer offer, om än på olika vis.

⁵²Thomas Hammarberg 2010-10-28. http://commissioner.cws.coe.int/tiki-view_blog_post.php?postId=99

Den judiska erfarenheten av att vara utsatta för ett industriellt försök till utrotning är ett djupt och outplånligt sår i det kollektiva medvetandet, i bilden av omvärlden och i den judiska identiteten. Och samtidigt finns ett annat slags sår i Europas självbild, orsakat av att man måste leva med att ha varit brottets förö-vare och därför tvingat att försöka besvara frågan hur det kunde hända. För både kristna och judar i Europa blir varje nyfödd judisk pojke eller flicka en fortgående seger över nazisternas ideologi och ambition.

Staten Israel uppfattas av många judar som en garant för alla judars överlev-nad och räddningen för de som mot alla odds lyckades överleva. Den tidigare ordföranden i judiska församlingen i Göteborg, Anders Carlberg, skrev 2013 i sin bok *När lojaliteten prövas* om hur judar ser på Israel:

”För många är steget inte långt mellan lojalitet med det judiska och lojalitet med Israel. Det handlar om vad Israel representerar – de första åren var Israel ett hemland för de överlevande, för de förföljda för ett folk utan land. Att inte ställa upp för Israel var att svika det ju-diska folket”.⁵³

Staten Israel är alltså en tillflykt för judar. Men Israel är även en regional stor-makt i Mellanöstern och där landet krigat, ockuperat och brutit mot internation-ell rätt. Israels starka position är i hög grad ett resultat av ett omfattande stöd och samarbete mellan Israel och västvärlden, där även Sverige är indraget. För den som vill medverka till fred mellan Israel och Palestina är det självklart att även Palestina, som via FN-förslaget 1947 har samma starka rätt att finnas som Israel, bör ges lika omfattande stöd, program för utbyten och samarbeten med EU.

Sverige och Israel har en lång historia av handelsrelationer, som sträcker sig tillbaka till långt före Sveriges inträde i EU. Handeln har ökat märkbart sedan 1995 och pågår sedan dess inom ramen för associeringsavtalet mellan EU och Israel. Associeringsavtalet innebär att all handel med industriprodukter är tullfri, medan endast ett fåtal jordbruksprodukter åtnjuter samma tullprivilegium. Ett avtal mellan Sverige och Israel om utvecklings- och forskningssamarbete inom högteknologi undertecknades 2000. Inom ramen för avtalet skapades även ett specifikt projekt, SIBED, i syfte att främja utvecklingen inom områdena hög-teknologi, clean tech och life science. Israel exporterar till Sverige för cirka en

⁵³ Anders Carlberg: *När lojaliteten prövas*. Om Israel och svenskjudisk identitet. Hjalmarsson & Högberg, 2013. Sid 31.

miljard kronor medan den svenska exporten till Israel uppgick till drygt tre miljarder år 2011.⁵⁴ De största exportvarorna är lastbilar, papper och kartong, telekommunikation samt stål och järn. På importsidan är det främst ingenjörsprodukter, matvaror och kemiska produkter som dominerar.

Ett flertal större svenska företag har börjat exportera till och investera i Israel. Bland dessa kan nämnas Ericsson som öppnade ett kontor i Israel februari 1998, Assa Abloy som 1999 köpte ett israeliskt säkerhetsföretag och Volvo med cirka 600 anställda som 1996 investerade i en bussfabrik i Caesarea. Möbelföretaget IKEA öppnade sin första butik i Israel i april 2001 och en andra butik stod klar 2010. Samma år etablerade sig även H&M i Israel och har redan sex butiker runt om i landet. För närvarande har sammanlagt tio svenska företag permanent etablering i Israel. Svenska och israeliska företag samt högskolor ingår i en lång rad gemensamma forskningsprojekt. De är multi- samt trilaterala och en stor del innefattas av EU:s sjunde ramprogram för forskning och teknisk utveckling som sträcker sig till 2013. För närvarande pågår 46 projekt där länderna samarbetar.⁵⁵

Även på europeisk nivå finns mycket nära band med Israel. Javier Solana som tidigare var EU:s utrikespolitiska talesperson beskrev relationerna 2009:

”There is no country outside the European continent that has this type of relationship that Israel has with the European Union. Israel, allow me to say, is a member of the European Union without being a member of the institutions. It is a member of all the (EU’s) programmes, it participates in all the programmes.”⁵⁶

Israel är i dag i mycket ett vanligt land. Men samtidigt är det en demokrati som ockuperar mark utanför sin egen gräns. Det är mycket ovanligt för demokratier, men även om varje jude hör till den judiska nationen och även om staten Israel är en judisk stat så ger det inte alla judar en kollektiv skuld för staten Israels brott mot palestinier. Under de senaste decennierna har Israels politik vridits mot höger och det har skapat ökade spänningar både mellan Israel och ockuperade palestinska områden samt mellan judar och palestinier inom staten Israel.

⁵⁴ Se t.ex.: <http://www.swedenabroad.com/sv-SE/Ambassader/Tel-Aviv/Handel/Handel-med-Israel/> eller <http://www.zionit.se/handeln-mellan-sverige-och-israel/>

⁵⁵ <http://embassies.gov.il/stockholm/Relations/ProjectActivities/Pages/Sverige%20-%20Israel.aspx>

⁵⁶ Ha’aretz, 21 oktober 2009. Artikel skriven av Raphael Ahren. svensk översättning av citatet:

”Det finns inget land utanför Europa som har den slags relation med den Europeiska Unionen som Israel har. Israel är, tillåt mig att säga, medlem i Europeiska Unionen utan att vara medlem i dess institutioner. Det (Israel) är medlem i och deltar i alla dess (EU’s) program.”

Ibland används bibliska berättelser om Jesu död för att argumentera att judar som folk genom alla tider dödat oskyldiga. Detta sätt att resonera bottnar dels i en felaktig läsning av Bibeln och dels i en felaktig uppfattning om vad ett folk, och det judiska folket, är. Folket är inte en gemensam aktör med ett gemensamt samvete eller en gemensam moral. Folk består av individer. Det är individer som har samvete och moral. Bibelberättelsen om hur Jesus korsfästes är inte historiskt sann. Den är inget protokoll från en rättegång. Bibeltexten är en berättelse om hur ledaren för en liten judisk utbrytargrupp straffas av romarriket och hur denna lilla grupp definierar sig själv i motsats till den judiska majoriteten vid tiden. Dessutom är detta en symboliskt laddad religiös berättelse som uttrycker den religiösa sanningen att Guds son har hängts på ett kors som en förbrytare. Men det är många som använt Bibelns berättelse om Jesu död för att anklaga den judiska ledningen i Jerusalem vid tiden för att ha burit ansvaret för Jesu död. Detta motiv har – givetvis felaktigt – använts av kristna som menar att det hos det judiska folket fanns och alltid funnits en kollektiv skuld till Jesu död. En alternativ tolkning av texten innebär att det var människan – snarare än judarna – som korsfäste Jesus. Det är människan som var skyldig. Det är människan som inte förstått vem Jesus är. Björn Afzelius text för alltså vidare en falsk anklagelse mot judar och denna tolkning har använts av många antisemiter genom århundraden:

Kom kättare, kom syndare,
med svagheter och fel,
men som ändå vågar stå för vad ni är.
Jag biktar mej för er i natt,
jag söker mej till er.
Jag vill alltid våga säga vad jag ser.
Jag är en man med brister
men jag söker sanningen.
Och det är mer än man kan säj' om hymlarna.
Så när bomberna faller
över Palestinas barn,
i tältlägren i södra Libanon.
Då står jag mitt i kyrkan
och frågar hycklarna
vem Dom Utvalda skall bränna nästa gång.⁵⁷

⁵⁷ http://www.bjornafzelius.com/tekster/html/medan_bomberna_faller.htm

Det är vanskligt att ge definitiva tolkningar av sångtexter. Men det verkar rimligt att läsa Afzelius som att han hämtar inspiration från kristna motiv om bikt, synd och förlåtelse. I de sista raderna går han till en kyrka medan bomberna faller i södra Libanon. I de sista raderna i denna vers frågar han vem ”Dom utvalda” ska bränna nästa gång. På det sätt som versen lagts upp finns knappast någon annan tolkning än att Afzelius ger alla judar från Jesus tid till nu ett gemensamt ansvar.

Detta är ungefär så som texten tolkats av många judar i Sverige.⁵⁸ Det är inte rimligt att kräva av judar att de ska ha en mer sammanhållen moral eller etik än andra folk eller andra grupper. Det är också orimligt och nästan vidskepligt att denna förmodat gemensamma etik och moral skulle ge judar ett kollektivt ansvar över århundraden. Individen har ett ansvar för det den gör under sitt liv. Individer har inte ansvar för vad andra i deras grupp gjort bara för att de hör till samma grupp, men både individer och kollektiv har möjligheter.

En del av staten Israels kritiker menar att ett folk som utsatts för nazisternas våld inte borde använda våld mot andra på det sätt som Israel använt våld mot palestinier. Men ett folk som utsatts för det judar i Europa utsatts för blir därmed inte felfria eller bättre än andra människor. Judar i Israel eller i Europa är varken bättre eller sämre än andra. Men ett folk som utsatts för Förintelsen blir rädda. Jehoshua Kaufman, ordförande i judiska församlingen i Malmö, har beskrivit denna känsla mycket väl i en artikel i Sydsvenska Dagbladet 2 aug 2014. Om han hotas finns det, menar Kaufman, endast ett land som tar emot honom: Israel.

”Som jude är jag predisponerad att vara paranoid. Att tro att någon vill åt mitt liv, att jag lever på andras välvilja och att denna välvilja och tolerans när som helst kan vändas till sin motsats.”

”Jag och många andra judar har valt att leva i Sverige och bidra till Sveriges utveckling. Men om jag blir förföljd eller trakasserad på grund av min religion eller mina åsikter, kommer jag inte att sätta min tillit till vackra ord eller löften. Jag kommer inte heller att fly till Danmark, Tyskland eller USA utan ta mig till Israel, det enda land

⁵⁸ Se till exempel Anders Carlbergs bok: När lojaliteten provas. Om Israel och svenskjudisk identitet. Hjalmarsson & Högberg, 2013. Sid 43 ff.

som helt säkert släpper in mig och erbjuder mig ett liv utan risk för förföljelse”.⁵⁹

I Jehoshua Kaufmans ord ekar den judiska erfarenheten i Europa under flera hundra år och som kulminerade med nazisternas folkmord. Samtidigt är den stat Kaufman vill fly till byggd på mark som tagits från ett annat folk, palestinierna. 1947 föreslog FN en delning av brittiska mandatet Palestina och gav då ena delen till landets judiska befolkning medan den andra delen gavs till landets arabiska befolkning. Axel Wernhoff, avgående svensk generalkonsul beskrev denna tragedi i en artikel i Dagens nyheter den 7 augusti 2014. Han menade att FN:s delningsförslag var fullt legitimt, men att det för palestinierna ändå innebar en djup orättvisa, ”då man (palestinierna) förlorade sin egendom på grund av europeiska judeförföljelser, ett brott man knappast kände sig skyldig till.”⁶⁰ 1900-talets historia i Europa och i Palestina har olika betydelse för judar och palestinier, och deras olika öden är inte möjliga att jämföra. Av det följer att varje kontext och epok måste bedömas utifrån de villkor den präglar och präglats av.

Varje försök att förstå dagens islamofobi och antisemitism i Europa är beroende av kontinentens mörka historia. Det går inte att förstå samtiden utan att samtidigt inse den betydelse maktperspektivet har både för individuella och kollektiva identiteter. I dag bör både offren och förövarna minnas att de mänskliga rättigheterna ställer krav på stater att skydda varje individ – oberoende av etnicitet eller religion. Varje individ, oberoende av vilken religiös, etnisk eller annan grupp individen vill höra till, har rätt att själv definiera sin identitet.

⁵⁹ <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/jehoshua-kaufman-ofast-visas-bara-den-ena-sidan-av-gaza-kriget-i-medierna/>

⁶⁰ Axel Wernhoff, avgående svensk Generalkonsul i Jerusalem. Dagens Nyheter 7 augusti 2014. <http://www.dn.se/debatt/nastabosattningkanraseragrundenfortvastatslosning/>

Reflektion kapitel 2: Religionsfrihet är del av de mänskliga rättigheterna

Kristendom, islam och judendom kommer från Mellanöstern. Ingen av dessa religioner kommer från Europa. Nu invandrar fler religioner till Sverige och det ökar mångfalden i vårt land. Samhällets förändring är en pågående process som inte kan stannas.

- Hur påverkar det majoritetssamhället? Gör en lista!

De mänskliga rättigheterna blir extra viktiga i kulturellt och religiöst heterogena samhällen.

- Vad betyder de mänskliga rättigheterna där ni bor?
Gå in på riksdagens hemsida och läs i synnerhet de fyra första paragraferna:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Religionsfrihetslag-1951680_sfs-1951-680/
- Resonera om era egna reflektioner om religionsfrihetens betydelse i dag.

Religionsfriheten är en del av de mänskliga rättigheterna och sätter gränser för politikens spelrum. Antirasism och allas lika värde innebär att varje individ och varje tradition får definiera sig själv och även sin religiositet. Samtidigt kan religion vara både manipulativ och befriande.

- Beskriv några av religionernas manipulativa och destruktiva sidor och beskriv även dess uppbyggande och befriande sidor.
- Hur ska vi hantera dessa båda sidor?

I många hundra år har kristendom och kristen teologi lärt ut att fariséer är självbelättna och hycklande. Denna bild av fariseiska judar har troligen även präglat kristnas bild av enskilda judiska individer i ens egen samtida närmiljö. Å andra sidan har kristen teologi även lärt ut att varje människa är skapad av Gud och att alla människor är jämlika.

- Känner ni igen denna kluvenhet inom kristendomen? Finns den i andra religioner?
- Vilket ansvar har kristen teologi för rasism och antisemitism i Europa?
- Hur förklarar ni det faktum att rasismen och rasistiska partier kan växa sig starka i Europa bara några decennier efter Förintelsen? Resonera om

socio-ekonomiska faktorer, om ideologiska orsaker och kanske även om teologiska orsaker.

Finns det i dag kanske både en religiös- och en sekulär fundamentalism som är lika intoleranta. Resonera om fundamentalismer omkring oss.

- Man vill ju inte vara en fundamentalist som inte orkar ifrågasätta sig själv, men vem orkar idag skratta åt sig själv eller driva med sin egen grupp?

Varje religion finns i ett socialt sammanhang. Bredvid eller över alla religiösa grupper finns samhället som en social struktur som vi alla hör till, oberoende av religiös tillhörighet.

- Vilket ansvar har t.ex. en kyrka för vad dess medlemmar gör i samhället? Stort eller litet? Vilket ansvar har en moské eller en synagoga för vad dess medlemmar gör i samhället?
- Har kristna ett kollektivt ansvar för de brott som begås och begåtts i kristendomens namn? Har varje jude ansvar för de brott mot folkrätten som en judisk bosättare eller staten Israel begått? Har varje muslim ett ansvar att hindra unga muslimer att inte resa till Syrien för att slåss med IS?
- Det är bra om staten är neutral gentemot alla religioner och behandlar individer från alla olika religioner lika, men hur ska samhället utformas för att ge utrymme för mångfald?

Formulera religiösa uttryck som ni är vana vid och som är oproblematiske. Formulera religiösa uttryck som ni är ovana vid och som ni kanske tycker är fel.

- Var går gränsen?

Metod: Studiecirkeln söker upp flera församlingar inom flera olika religioner och även humanister eller icke-troende – liksom flera grenar inom varje religion – på sin ort och för samtal om rasism och antirasism, mänskliga rättigheter, religionsfrihet, sekularism. Förhoppningsvis når gruppens samtal fram till en respekt för olikhet som ger en ökad respekt för varandra. Kanske vill ni göra gemensamma aktioner mot rasism, gemensamma upprop?

3) Politik – nya samtal över gamla gränser – skapar ett nytt Sverige

Invandringen betraktas av de flesta som ett problem eller en besvärlig utmaning. Jag ser den som en befrielse.⁶¹ (*Per Wirtén: Europas ansikte*).

Lokal politik – nya samtal över gamla gränser.

På 1960-talet flyttade arbetskraft från olika länder och olika delar av Sverige till industrier i södra Sverige undan arbetslöshet. Då var tillväxten stark och välfärden kunde fördela en växande ekonomi. Men sedan dess har 100 000-tals industrjobb försvunnit i Sverige.

Vi kan pröva tanken att arbetarklass också betyder undertryckt och att arbetarklassen – då liksom nu – är de som saknar makt, arbete, identitetshandlingar och saknar inflytande. Men jämförelsen är svår och den haltar, för på 1960-talet var arbetare en efterfrågad grupp i industrisambället. De var mer organiserade än dagens undertryckta och hade mer makt att strejka och ställa krav. Fackföreningar har fortfarande mer makt än papperslösa och oorganiserade. I mycket är det fackföreningsrörelsens mobilisering som byggt den svenska demokratiska modellen. Det är en bra modell, men den är svår att tillämpa för minoriteter som vill driva frågor där majoriteten inte delar minoritetens krav. Vad kan fackföreningar lära ut om mobilisering till minoriteter?

Sverige har förändrats på flera sätt. Idag är industriarbetena färre. Och ett Sverige som tidigare var nästan homogent etniskt och kristet land har även blivit mer heterogent. Eller ska vi säga att det länge fanns ett ideologiskt ideal om att Sverige skulle vara homogent, men att landet egentligen aldrig varit etniskt eller religiöst homogent. Sverige har och har haft invandring i många hundra år från flera olika länder och denna invandring har försett Sverige med landets befolkning. Idag finns fem erkända minoriteter i Sverige: judar, romer, samer (som även är ett urfolk), sverigefinnar och tornedalingar.⁶²

De som flytt och flyttat hit har tagit med sig nya traditioner till Sverige och nya erfarenheter. De har alla massor att berätta. Vi som bott här i decennier – i alla partier – har

⁶¹ Per Wirtén: Europas ansikte. Norstedts, 2003. Sid 9.

⁶² <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/default.aspx>

Antirasism i politiken

också massor att berätta. Hur möts vi för att berätta för varandra? Nya och gamla svenskar, liksom troende och sekulära i olika traditioner har saker att lära av varandra och vi har skäl att söka upp varandra. Vi bör prata om hur vi kan samarbeta för att motverka anti-semitism, islamofobi och annan rasism. Hur träffar vi varandra? Det är galet att fråga hur mycket invandring Sverige tål. Det intressanta är hur vi ska leva tillsammans i mångfalden med respekt för varandra.

Metod: att träffa en ny människa för att prata om samhälle och politik. Läs kapitel 3 i studiematerialet.

Syftet med detta kapitel är att ge uppslag till lokala samtal. När samtal inleds vet man inte var de tar vägen. Samtal är studier på riktigt.

I boken *Europas ansikte* beskriver Per Wirtén de murar som stänger in Europa och försvårar för människor som söker sig hit undan krig och katastrofer. Invandringen är inte ny och det finns ingen poäng med att försöka identifiera vilka grupper som kom först eller vem som egentligen är europeé. Avsikten med citatet ovan är alltså inte att beskriva invandrare som en homogen grupp, eller att spela ut olika epokers invandrare mot varandra. Wirtén sätter ord på den kontinuerliga förändring som demografin alltid genomgår. Varje ny generation är invandrare i de gamlas land. Människor är möjligheter. Den som ser på människor på ett annat vis har en annan resa att göra, och andra problem att lösa. Men att vara människa innebär att man har mänskliga rättigheter. En sådan rättighet är att tillhöra och utöva en religion.

Hur motverkar vi antisemitism och islamofobi?

Under hösten 2013 tog Socialdemokrater för tro och solidaritet initiativ till samtal mellan Socialdemokrater i Malmö och representanter för judiska, kristna och muslimska organisationer i samma stad. En arbetsgrupp startades i Malmö där sex olika grupper representerades: Judiska församlingen, Muslimska församlingen, Svenska kyrkan, ABF, Socialdemokraternas partidistrikt i Skåne samt Socialdemokrater för tro och solidaritet i Malmö. Tanken var att fråga några av dem som utsätts för antisemitism och islamofobi om vad de tycker att Sveriges största politiska parti bör göra mot antisemitism och islamofobi. I frågan ligger att vi som frågar hör till majoriteten medan de som fick frågan hör till två olika minoriteter. I frågan ligger det faktum att majoriteten inte upplever den vardag som rasismens offer lever i. Vi fick ett svar som var förvånande.

Ett tänkbart politiskt svar på denna fråga kan exemplifieras med de åtgärder för social hållbarhet som Malmökommissionen haft i uppdrag att undersöka. År 2010 beslutade Malmös politiker att tillsätta en oberoende kommission - Malmökommissionen - för att få hjälp med att på sikt minska hälsoskillnader i Malmö genom att angripa de bakomliggande orsakerna. Målet med kommissionen har varit att ge beslutsfattarna i Malmö ett kvalificerat underlag med vetenskapligt underbyggda förslag till strategier för hur man kan minska ojämlikheten i hälsa. Bakgrunden är att medellivslängden skiljer flera år mellan Malmös olika delar och mellan socialt olika grupper, till exempel mellan de med kort utbildning jämfört med de med lång.⁶³ De förslag man tagit fram motverkar segregation. Dessa förslag är värdefulla för att alla individer i Sverige, oberoende av bakgrund ska ges lika möjligheter att lyckas i Sverige. Bland dagens invandrare hör många till de grupper som har kortare medellivslängd. Nedan ser vi några av de åtgärder som bidrar till att individer ges ett bättre liv i Sverige. Detta ger alla grupper mer jämlika möjligheter att delta i samhället. Här följer några exempel på de utredningsuppdrag som Malmökommissionen fick:

- Gör uppföljning av alla nyanlända elever.
- Utred hur negativa segregeringseffekter i skolan kan brytas och ge förslag på hur vi kan få socioekonomiskt blandade klasser.

⁶³ Se mer i Malmökommissionens rapport.

http://malmo.se/download/18.3108a6ec1445513e589b92/1393252195410/malmo-kommissionen_slutrapport_2014.pdf

- Ta fram en handlingsplan för att minska ekonomisk utsatthet bland barn och inför ett nytt kommunfullmäktigemål om att minska den ekonomiska utsattheten bland barn.
- Ta fram en skrivelse till regeringen och bjud in till diskussion om riksnormen för nationella försörjningsstödet.
- Utred möjligheterna att etablera en återkommande internationell konferens med fokus på social hållbarhet.
- Gör en översyn av kommunfullmäktiges beslut om Barnkonventionen och ge förslag på utvecklat arbete för att stärka barnrättsperspektivet i alla verksamheter.
- Utveckla former för samverkan med civilsamhället kring social hållbarhet.
- Utred förutsättningarna för att stärka samarbetet med universitet och högskola kring metodutveckling.
- Se över möjligheten för Malmö stad att ansluta sig till Mötesplats social innovation.
- Ta fram en kommungemensam, långsiktig strategi för kompetens- och personalförsörjning.
- Utred hur erfarenheterna från Bunkeflomodellen kan integreras i Malmös grundskolor samt hur samarbetet med idrottsföreningar kan stärkas för gymnasiet.
- Utred möjligheter till mindre barngrupper i fritidshemmen.⁶⁴

Malmökommissionens utredningsuppdrag exemplifierar bra kommunala och statliga redskap för politiskt arbete, och Malmökommissionens två rekommendationer är bra: ökad social jämlikhet och ökad demokratisering. Orättvisa i samhället bidrar till att de med svagast position i samhället blir mer utsatta. Orättvisa medför ökad risk för att grupper i samhället sluter sig inåt och ställs mot varandra. I denna process kan t.ex. SD välja ut muslimer som orsak till det hårdnande samhällsklimatet, muslimer görs till syndabockar. Även andra individer och grupper utanför SD kan reagera med att skapa syndabockar. Mot denna bakgrund har Malmökommissionens förslag en positiv effekt och de kommer att minska spänningar som i sig minskar grogrunden för olika former av rasism.

⁶⁴ <http://malmo.se/Kommun--politik/Socialt-hallbart-Malmo/Det-fortsatta-arbetet/Utreddningsuppdrag.html>

De representanter för judar och muslimer i Malmö som Socialdemokrater för tro och solidaritet talade med sa att de stödjer det arbete Malmökommissionen gör men deras svar på vår fråga gick egentligen i en delvis annan riktning. De föreslog, att det Socialdemokraterna bör göra mot antisemitism och islamofobi är att arbeta för att två traditioner inom islam och judendom ska ges en starkare ställning i Sverige. Dessa traditioner är manlig omskärelse och religiös slakt. För många sekulära svenskar – socialdemokrater och andra – är detta svar nästan obegripligt. Hur kan två religiösa traditioner spela en så viktig roll?

Under planeringen av de samtal som förts i Malmö mötte en av oss en pensionerad socialdemokratisk kommunalpolitiker på tåget. Hen är erfaren från många års arbete inom kommunal och regional politik och en duktig, vanlig sekulär, etniskt svensk sosse som vuxit upp i ett hem som firar kristna högtider. Hen lovordade arbete mot antisemitism och islamofobi. Efter att vi talat en stund om vikten av sådant arbete ville hen väcka en fråga. Hen sa, liksom dröjande, att hen ändå tycker att en sak med judar är så konstig: "Varför ska de dra sig undan till sina egna hus? Varför måste de bygga sina egna religiösa hus, varför kan de inte vara i kyrkor?"

Kommunalpolitikern går nog sällan i en kyrka och saknade egna erfarenheter från medlemskap i ett trossamfund. Hen är troligen en vanlig sosse som blivit så sekulariserad att hen inte inser värdet av en egen gudstjänstlokal. Och dessutom insåg hen inte att kritiken mot judars rätt till synagogor är en form av antisemitism.

Under de samtal i Malmö som Socialdemokrater för tro och solidaritet inledde hösten 2013 stod det ganska snart klart att det krävs konkret kunskap om vad Sveriges nuvarande mångfald innebär. Ett förslag var därför att genomföra två heldagssamtal. Det första ägde rum den 27 april 2014 i den judiska församlingens lokal och behandlade manlig omskärelse. Det andra heldagssamtalet genomfördes hos muslimska församlingen den 25 januari 2015 och behandlade religiös slakt. Vid samtalen deltog religiösa ledare från tre religioner, socialdemokratiska politiker på olika nivåer samt vetenskaplig expertis med kompetens inom juridik, medicin och djurskydd.

Ökad kunskap är viktigt. Under samtalet om manlig omskärelse fick vi till exempel lära oss att i USA blir 77 procent av alla nyfödda pojkar – inte bara judar eller muslimer – men av alla pojkar omskurna. Men ökad kunskap är inte tillräckligt. Det är dags att majoriteten och minoriteter aktivt står upp för varandras rätt att ha egna traditioner, egna namn, egna högtider och egna religiösa riter.

Och det händer något värdefullt när medlemmar i olika traditioner står upp för varandras rätt! Ett dilemma för minoriteter är att de har svårt att vinna gehör för sina perspektiv via demokrati med majoritetsbeslut. I en omröstning kommer alltid minoriteterna att förlora – om inte majoriteten ändrar sig och identifierar ett vidare egenintresse som inbegriper hela samhället. Demokratin har alltså en svag punkt när det gäller skydd av minoriteter. FN:s deklaration om mänskliga rättigheter blev ett avgörande genombrott för skyddet av minoriteter. Men mer praktisk och avgörande juridisk betydelse har Europakonventionen och EU:s stadga för de grundläggande rättigheterna som ingår i Lissabonfördraget. De sätter gränser för vad politiken får göra. Svenska politiker kan inte längre fatta beslut som inskränker de mänskliga rättigheterna, till exempel religionsfriheten. Den svåra frågan är hur rättigheterna ska tolkas i konkreta fall.

Den ståndpunkt vi förordar är att människor från olika traditioner står upp för varandras rättigheter. För att nå fram till denna åsikt har vi inspirerats av pastor Martin Niemöllers dikt från motståndet mot Nazityskland. Niemöller var aktiv i den antinazistiska Bekännelsekyrkan i Tyskland. Den som läser dikten kan byta ut de grupper som nämns och placera in grupper som i dag förföljs eller förföljer. När detta är sagt kan vi inte jämföra det hot som riktades mot judar, romer och andra under Nazityskland, men eftersom vi vet detta blir det också jämförelsevis mindre riskabelt men likafullt angeläget att i vår tid följa Niemöllers uppmaning innan rasismen gått för långt. Dikten påminner oss också om att många goda som är tysta hade – då som nu – kunnat tala och agera för att stoppa nazisterna och den tidens rasism:

I Tyskland hämtade de först kommunisterna,
och jag protesterade inte, för jag var inte kommunist;
Sedan hämtades de fackanslutna,
och jag protesterade inte, för jag var inte fackansluten;
Sedan hämtade de judarna,
och jag protesterade inte, för jag var inte jude;
Sedan hämtade de mig,
och då fanns ingen kvar som protesterade.

Omskärrelse av pojkar & religiös slakt – två traditioner och två grupper i kläm

Mångfald är något konkret. I Malmö kom samtalen alltså snabbt att handla om två judiska och muslimska traditioner. Mångfald innebär att människor lever och har rätt att leva olika.

Enligt judisk tradition omskärs en pojke på sin åttonde levnadsdag av en judisk mohel, en omskärare. Ingreppet är ett sätt att föra en urgammal tradition vidare från pappa till son, ett slags kontrakt. För muslimer är kopplingen till religion inte riktigt lika tydlig och det finns ingen föreskrift om vem som ska utföra operationen. En vuxen muslimsk man ska vara omskuren, men det är inte så viktigt exakt när detta sker. Det är vanligt att muslimska barn omskärs av judiska läkare.⁶⁵ Manlig omskärrelse är laglig i Sverige sedan 2001.⁶⁶ Sedan 17 april 2009 rekommenderar Sveriges kommuner och Landsting (SKL) att varje landsting senast från den 1 oktober 2009 ska erbjuda manlig omskärrelse på icke-medicinska grunder till de pojkar som är bosatta inom landstinget.⁶⁷ Men denna tradition utsätts för hård kritik. Ett exempel på kritik mot manlig omskärrelse publicerades i Dagens Nyheter den 18 november 2011. Då skrev nio medlemmar i Humanisterna, däribland en präst, flera läkare och Bengt Westerberg, tidigare hälsominister och senare regeringens särskilde utredare av främlingsfientlighet, rasism och intolerans:

”Om regeringen, med Ullenhag i spetsen, på allvar ämnar stärka arbetet för mänskliga rättigheter i Sverige så måste omskärrelse av pojkar förbjudas. Sverige kan inte betraktas som progressiv på MR-fronten om vi fortsätter att villkora vissa barns kroppsliga integritet. När uppskattningsvis 3000 pojkkroppar årligen blir religiöst stympade i Sverige saknar vi fog att kalla vårt engagemang för mänskliga rättigheter något annat än halvhjärtat.”⁶⁸

Den 20 december samma år svarade Göran Rosenberg, journalist och författare, i Svenska Dagbladet. Han menar att manlig omskärrelse har en självklar plats i judisk tradition, vilket gäller även för muslimer.

⁶⁵ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=974694>, Reportage i Kaliber. Av journalisterna Anna Jaktén och Kristina Hedberg

⁶⁶ <http://www.regeringen.se/content/1/c4/14/51/df3f89c9.pdf>

⁶⁷ <http://www.gotland.se/44831>

⁶⁸ <http://www.dn.se/debatt/darformasteregeringenstoppaomskarelseavpojkar/>

”Oavsett argumenten för eller emot manlig omskärelse (av vilka några framförts på dessa sidor) bör det inte råda några tvivel om att förbudskravet är ett frontalangrepp mot inte minst judendomen och judarna. Manlig spädbarnsomskärelse, brit mila, är och förblir en central del i den judiska traditionen och tillämpas av snart sagt alla judar, religiösa som ickereligiösa, ortodoxa som liberala. När nazisterna ville förvissa sig om att en man i deras våld var jude behövde de oftast bara dra ner hans byxor.”⁶⁹

Debatten tog sedan ännu en vända. Sturmark och Westerberg hävdade att Rosenberg fått allt om bakfoten. I en slutreplik 1 februari 2012 placerade Göran Rosenberg diskussionen om omskärelse i relation till den övergripande och allt mer rasistisk debatten i samhället:

”Den kortsiktigt kanske allvarligaste effekten av förbudsivrarnas upprop kan annars begrundas i den veritabla flodvåg av intolerans och främlingshat som vällt fram i nätkommentarerna till denna debatt. Detta var kanske inte den avsedda konsekvensen av ett upprop med det föregivna syftet att värna barnets rätt, men det är den helt förutsägbara följderna av ett upprop som i grova ordalag framställer judar och muslimer som utövare av mer eller mindre barbariska seder och bruk.

Att i ett skede när de främlingsfientliga krafterna växer sig allt starkare i Europa välja just denna fråga för att manifesteras sin kamp för det ”sekulära” samhället, tyder i bästa fall på att Sturmark & co är omedvetna om den politiska och kulturella aggressiviteten i sitt krav. I sämsta fall inte.”⁷⁰

Under 2013 har flera läkare och Barnombudsmannen drivit frågan genom att kräva att barnet själv ska få bestämma om det vill bli omskuret. Detta är givetvis ett uppenbart argument emot omskärelse av pojkar som är endast 8 dagar gamla.

Medicinsk etik och barnets rätt till kroppslig integritet och självbestämmande behöver diskuteras även i Sverige. Vi skulle välkomna om regeringen tog initiativ till ett brett samtal om den nuvarande lagstift-

⁶⁹ <http://www.svd.se/kultur/frontalangreppmotjudendomen6720057.svd>

⁷⁰ <http://www.svd.se/kultur/kulturdebatt/okadintoleransefteruppropet6812301.svd>

ningen där dessa och andra aspekter i frågan om omskärelse på icke-medicinsk grund kan belysas.⁷¹

Debatten om omskärelse visar på en konflikt där det sekulära samhället har svårt att acceptera religiösa traditioner och de som företräder traditionerna inte vill acceptera barnets rätt som individ. Diskussionen gäller på ett plan om det är föräldrar eller barn som ska bestämma. På ett annat plan ställs Sveriges internationellt sett extrema individualism och sekularism mot barnets och familjens rätt att höra till en mångtusenårig tradition.

Sekulära aktörer ser ofta inte de religiösa traditioner man själv deltar i och reproducerar. I Sverige är detta uppenbart när det gäller den vanliga svenska kalendern. Den är så vanlig att få inser att den är kristen. Slutsatsen kan inte vara att skapa ett slags hypotetiskt önskvärd neutralitet och ta bort alla traditioner. Istället bör man öka medvetenheten om att alla lever i traditioner och att de har både bra och dåliga sidor, ungefär som vi människor. Vi lever i traditionerna och alla har rätt att delta i omtolkningen av dem. De kommer att ändras, men det tar tid.

De mänskliga rättigheterna ger religion ett mycket starkt skydd. Identitet och tillhörighet kan och bör diskuteras, men endast med stor varsamhet och med respekt för befintliga och mycket gamla traditioner. Samtidigt som religionskritik är nödvändig fungerar hätska utfall mot religiösa traditioner som påminnelser om den människosyn som döljs bakom rasismen. Varje debattör har ett ansvar att inte legitimera hat och hot mot judars och muslimers traditioner.

⁷¹ <http://www.sls.se/Aktuellt/Debatt/Debattomomskaerelse/>

Djurets välbefinnande - under hela livet

Inom judisk och muslimsk tradition läggs stor vikt vid regler för mat. Men detta fokus på mat är egentligen en vidare fråga om det faktum att människan dödar levande varelser för att få mat. En grundläggande tanke inom judendom och islam är att det djur som slaktas ska vara oskadat och att det vid slakten ska lida så lite som möjligt.⁷² I de religiösa traditionerna läggs lika stort fokus på djurets hela liv som vid de sista minuterna innan det dödas. Därför blir också kött som föds upp enligt judiska och muslimsk tradition mycket dyrare än kommersiellt producerat kött.

Inom både judendom och islam finns regler om att människan är skyldig att behandla djur humant. Inom judendom ställer Gud krav på människan att minska djurets lidande så mycket som möjligt.⁷³ Även islam understryker att djurets lidande ska minimeras.⁷⁴ Ett muslimskt talesätt säger: ”En person kan komma till paradiset genom att ge en törstig hund dryck! En person kan hamna i helvetet genom att låta en katt svälta!”⁷⁵

Judisk religiositet är mer strikt med förbud av bedövning vid slakt än vad muslimsk är. Muslimer har gjort en nytolkning av sina religiösa källor. Eftersom avsikten med den religiösa slakten är att minska djurets lidande så innebär det nu, för muslimer, att djur som slaktas ska vara bedövade. Det är ett synsätt många av Sveriges muslimer delar. Men judar accepterar däremot inte bedövningen. Jordbruksverket har uppmärksammat detta och motiverar varför kosherslakt, det vill säga judisk religiös slakt, inte är tillåten:

”Kosherslakt är däremot inte tillåten. Inom kosherslakten accepteras inte bedövning före avblodning och därför sker ingen sådan slakt i Sverige idag.”⁷⁶

För en sekulär svensk och även för en kristen svensk kan det vara svårt att förstå den religiösa slaktens betydelse för en jude och en muslim. Ingrid Lom-

⁷² <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/83/60f08019.pdf>, av Göran Gunner, docent och forskare vid Svenska Kyrkans forskningsinstitut.

⁷³ <http://www.jfst.se/judendom/kosher.php>

⁷⁴ <http://islam.se/halsa/halalslakt/>

⁷⁵ <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/83/60f08019.pdf>, Göran Gunner, sid 19.

⁷⁶ <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/djur/djurskydd/slaktochannanavlivning/religiosslakt.4.37cbf7b711fa9dda7a18000220.html>

fors är docent i historia vid Göteborgs universitet och sedan december 2014 chef för Forum för levande historia. Lomfors argumenterade på SVT debatt 26 februari 2012 för att om kosherslakt inte tilläts så förbjuds inte bara en religion utan även den judiska kulturen.

”Sverige är det enda land i EU som inte tillåter koscher slakt. Därför måste svenska judar importera kött från andra länder. Nu vill Sverigedemokraterna gå ett steg längre. De vill förbjuda också importen. Detta utspel hotar både religionsfriheten och den judiska kulturen i Sverige.”⁷⁷

Lomfors fick svar av Åsa Hagelstedt, generalsekreterare för Djurskyddet Sverige:

”Religionsfriheten är grundlagsskyddad och självklart ska människors tro och traditioner respekteras. Men religion får aldrig bli en ursäkt för djurplågeri. Och slakt utan bedövning är inget annat än just djurplågeri.”⁷⁸

Eftersom svensk djurskyddslag kräver att alla djur som slaktas är bedövade innebär detta att slakt utan bedövning – kosherslakt – är olaglig i Sverige. Men för många troende muslimer och judar är religiös slakt i första hand inte en fråga om olika metoder att döda djur, utan en del av tradition och kultur, och en helhetssyn på människans plats i skapelsen – ett sätt att leva som traderats och varit accepterat under århundraden. I Sverige har religiös slakt blivit en symbolfråga i debatten om det mångkulturella. Djurskydd och djurens rätt är en del i mötet mellan kulturer och mellan religioner. När religiös slakt diskuterats i Sveriges riksdag har den alltid hanterats som en djurskyddsfråga. Men som religionsforskaren Göran Gunner påpekar är det inte rimligt att betrakta religiös slakt endast som en djurskyddsfråga. Vi kan inte bortse från religiösa och kulturella aspekter:

”Vad händer när mångtusenåriga världsreligioners traditioner i ett sekulariserat samhälles lagstiftning reduceras till en samhällsfråga kring djurskydd? Den religiöst motiverade slakten och religionsfrihetsaspekten ignoreras eller ställs mot djurskyddsaspekter i svensk lagstiftning. Det handlar om religionernas krav på rätt att slakta djur enligt

⁷⁷ <http://debatt.svt.se/2012/02/26/replikvijudarmasteharattattataenligtvaratraditioner/>

⁷⁸ <http://debatt.svt.se/2012/03/04/religionfaraldrigblivenursaktfordjurplageri/>

de metoder som uppfattas föreskrivna i heliga skrifter och i enlighet med traditionen. Ur religiös synvinkel kan problematiken rubriceras som rätten att fullt ut kunna leva som from enligt sin religions föreskrifter vilket för den troende inkluderar den slaktmetod som vanligen betecknas skäktning.”⁷⁹

Det religionsbegrepp som Åsa Hagelstedt och svensk slaktlagstiftning utgår från bestäms av att Sverige sedan 1500-talet är ett land som dominerats av protestantisk kristendom. I denna tradition är ”religion” begränsat till den intellektuella eller emotionella övertygelsen, till tron. Men inom judisk och muslimsk religiositet är handlingar och traditionen lika viktiga eller än viktigare än ”tron”. Judar och muslimer har flertusenårig praxis att föra vidare till kommande generationer. Judendomens berättelser och motiv används av judar, kristna och muslimer – nästan halva jordens befolkning – för att tolka livets djupaste upplevelser och känslor. Frågorna om manlig omskärelse och religiös slakt ställer mångfalden i perspektiv och på sin spets. En del frågar: hur mycket mångfald Sverige tål. Andra undrar varför det är så farligt med mångfald, eller hur mångfalden bör utformas.

⁷⁹ <http://www.regeringen.se/content/1/c4/12/83/60f08019.pdf>, Göran Gunner, sid 11.

Riktigt bra politiska idéer

Samhällsbygge handlar om att människor ska trivas och uppleva att vardagen är meningsfull för alla. Det innebär att varje åldersgrupp, språkgrupp och yrkesgrupp är politiska subjekt, även om de inte har rösträtt eller om deras krav och förväntningar inte nämns i de politiska debatter som refereras i TV eller i dagstidningar. Politik är alltså något som varje människa tillverkar så snart hen formulerar en idé om vad som är bra eller mindre bra och vad som kan förbättras i samhället. Politik är en verkstad där det inte kan råda arbetslöshet, men där allas bidrag är välkommet. Ett samtal om vad du och jag är nöjda eller missnöjda med i vardagen är politik. Ett samtal om barnens skolskjuts eller föräldrarnas åldringsvård eller upprördhet över våld i Kongo eller Irak – det är politik. Det kan röra sig om öppettider för biblioteket till utsläpp i Östersjön eller Mälaren och ungas arbetslöshet. Så länge det finns något som kan förbättras i samhället kommer det att tillverkas politik.

En fråga som varje studiegrupp kan ställa är vilka riktigt bra politiska idéer, aktioner eller förslag som har formulerats i gruppen under senare år. De kan även fråga sig vilka riktigt bra politiska idéer, aktioner eller förslag som har formulerats i ens parti eller någonstans i närheten under senare år. Vad kan man lära från dem?

Om det skulle vara så att gruppen har massor av förslag för att motverka rasism och för att bygga ett samhälle där vi respekterar varandra som individer och är nyfikna på nya människor, då handlar det om att prioritera. Om gruppen har alltför få politiska förslag kan det vara ett uttryck för att ni egentligen tycker att allt är bra och menar att inget behöver förändras. Då kanske ni inte alls ska vara politiskt aktiva? Kanske tror du eller gruppen att politik måste börja i den där stora eleganta analysen som förklarar allt i en enda elegant mening – känner ni att ni inte har kommit så långt att ni törs formulera den? Det är enklare än så. Politik tillverkas av dem som vill förbättra livet för sig själv och andra men som inte vill använda våld eller kriminalitet utan samarbete och mobilisering som metod. När man tillåter sig att tänka fritt har nästan varje människa en tanke om vad som kunde vara bättre eller annorlunda. Detta är politik. En reformistisk politisk metod handlar om att många formulerar sina politiska idéer och om att man tillsammans, till exempel i en studiecirkel, beskriver idéerna, jämkar, lär sig och sedan kommer fram till en gemensam plan. Vi kan använda befrielseologernas enkla men geniala plan: Se – analysera – handla.

Antirasism i politiken

När frågan gäller kampen mot rasism, antisemitism och islamofobi är det högst relevant att under hela processen tala med judar, muslimer och kristna. I flera städer finns det församlingar eller enskilda judar och muslimer som varit utsatta för antisemitism och islamofobi. Innan samtal inleds finns det skäl att fundera över vilka i den egna lokalgruppen som är judar, kristna eller muslimer, är gift med eller känner någon person som definierar sig helt eller delvis via sin religionstillhörighet.

Sök upp andra som arbetar mot rasism

Expo, SSU, Svenska kommittén mot antisemitism, fackföreningar, Afrosvenskarnas Riksförbund, Socialdemokraterna i Stockholm och många fler organisationer har många bra förslag på arbete mot rasism. Judiska och muslimska församlingar har ännu fler. Om ni söker på deras hemsidor, finner ni fördjupningsmaterial. Men det bästa sättet är att knacka på dörren och hälsa på. Träffa en människa. Prata om vanliga saker och om rasism. Snart märker du att många vill minska rasismen. Tillsammans kan vi göra skillnad. Det som är vår ambition i arbetet mot rasism är att finna sätt där politiken ser och accepterar en mångfald av traditioner i Sverige. Varje individ bär traditioner som gör individen till den hen är. Individen lever i en socio-ekonomisk verklighet som i hög grad styrs av en kamp om makt och varje individ har samtidigt en identitet och behov av det som gör livet värt att leva. För många är just kombinationen av det politiska livet samt konst, kultur och religion det som gör livet meningsfullt. Till exempel kan detta innebära:

1. Fackföreningar kan driva frågan om muslimer och judars rätt till ledighet på helgdagar. Dessa frågor kan diskuteras på varje lokalt möte i partiet, i din församling eller i en annan religiös kontext.

Den svenska kalendern, den svenska majoritetens religionsutövning – liksom merparten av all sekularism – samt även svensk lagstiftning utgår i allt väsentligt från en kristen protestantisk förståelse av religion. Men i ett mångkulturellt samhälle finns det fler religioner både att leva efter och att tro på samt att sekulariseras ifrån. Alla vi som är politiskt aktiva har här fått en fråga att ta med till möten med kommuner, landsting och riskdag. Hur kan respekten för en mångfald av traditioner öka? I annat fall finns risken att arbetet mot rasism sker på majoritetens villkor.

2. Kyrkopolitiker kan driva frågan om att begravningsväsendet ska klara att begrava muslimer inom 24 timmar. Kanske är alternativet att kyrkan lämnar ifrån sig det administrativa ansvaret för begravingar till kommunerna. Det har skett i två av Sveriges kommuner, Tranås och Stockholm. Men kanske är kyrkan ändå bäst lämpad att förstå värdet av religiösa traditioner?
3. Kommunalt aktiva kan driva frågor om att skolor ska erbjuda mat som är kosher och halal samt att kommunal verksamhet uppmärksammar judiska och muslimska helgdagar. Lokala politiska grupper kan enkelt undersöka hur judiska och muslimska högtider uppmärksammas i den kommun där man bor.

4. Riksdagsledamöter kan arbeta för nolltolerans mot diskriminering, för skärpt lagstiftning mot hatbrott, för en bostadspolitik som motverkar segregation, för antirasism i skolans läroplaner och för tryggad religionsfrihet.
5. Kyrkor, moskéer och synagogor kan bjuda in till gemensamma samtal om rasism. De kan samla namnunderskrifter och människor som är beredda att skydda varandras heliga hus från attacker. I dag är kristna i majoritet i Sverige. Tänk om varje kristen församling skulle säga att varje attack mot en jude eller en muslim är en attack på någon av alla kristna. Tänk om kristna församlingar skulle åta sig att ge skydd åt andra troende undan attacker från rasister. Här kunde även politiskt aktiva delta, liksom idrottsföreningar och fackförbund m.fl.
6. Skolor, studieförbund och politiska partier kan genomföra studiebesök i syfte att lära mer om trosuppfattningar och traditioners vardagliga rutiner men även djupare innebörder.
7. Partiets samt Tro och solidaritets olika lokala grupper kan åta sig att bli ombud för mångfald. Vi kan åta oss att lära känna nya traditioner – för att uppdatera vår omvärldsanalys. Vi kan till exempel gå igenom kommunala skolors och vårdhems kalendrar för att säkerställa att fler högtider firas än de kristna. Medlemmar i Tro och Solidaritet kan ta sig an att lära känna personer inom varje religiös tradition i varje hemstad. Vi kan åta oss att ordna så att lokala politiker en gång vare år besöker något av traktens heliga hus och samtalar med dess medlemmar och ledare om livet på orten. Vad fungerar och vad fungerar inte?
8. I mångkulturella samhällen blir utrikespolitik en faktor i varje valrörelse. Det går inte att vara kommunalpolitiker utan viss koll på de länder som invånare kommer från. De lokala kommunala politikernas stöd eller legitimitet i stora väljargrupper beror lika mycket av deras analys av politiken i Mellanöstern som deras politik i Sverige. Tro och solidaritet kan göra kurser i politiska villkor i länder som invånarna bor i. Dessa kurser kommer inte att handla om de nya konstiga kulturerna i Sverige, men om traditioner, värderingar, livet för oss som bor här. Det handlar både om att se svenskens beroende av kyrkoåret och om svenskens brist på utblick mot andra kulturer. Det handlar även om att nya svenskar lär sig majoritetens traditioner. Samtalen ska handla om vardagsvillkor, värderingar och det som är viktigt för människor. Medlemmar i partiet och i Tro och solidaritet kan se brister i kommunala tjänstemäns kompetens och skapa samtal som minskar bristerna och ökar ömsesidig nyfikenhet.

9. Medlemmar kan även bli lokala ombudsmän som identifierar orsaker till missnöje och oavsett vem som är drabbad, undersöker om klyftor ökar eller minskar mellan dem med olika inkomster, utbildning, kunskaper, tillgång till Internet och förmågor att ta kontakt med myndigheter.
10. Kommuner kan utlysa lokala tävlingar för berättelser om flykten, resan, modet och livsviljan hos dem som tagit sig till Sverige. Starta poesi- och prosakurser och essä-tävlingar för alla i en viss åldersgrupp. Kommuner kan utlysa stipendier så att författare och journalister bland migranter snabbt kan komma i arbete och börja skriva, tolka och skildra sitt nya land och sitt nya liv.
11. Översätt allt kommunalt material till arabiska, somaliska, pashtun, spanska, polska, finska, och andra språk. Anställ någon eller några i varje kommun för att översätta och samla in åsikter på olika språk. Det finns många som kan språk i våra kommuner. Starta en förmedling av frivilliga som är beredda att ställa upp och svara i telefon för översättning. När någon inte kan språket i en butik, vid besök på en myndighet eller vid en trafikolycka: etablera ett nummer för språkhjälp.
12. Kontakta datafirmor eller utbildningar som kan göra en app eller liknande för kommuninfo på olika språk.
13. Den brittiska staden Bradford är ett exempel att lära sig av. De anställde chefer och ledare som hade mångkulturell bakgrund. Det vände en trend och skapade förebilder som visade att människor med olika bakgrund kan lita på varandra. Liknande strategiskt tänkande finns i Botkyrka kommun.
14. Att allmänt sett visa det mångkulturella perspektivet i det politiska rummet.

Socialdemokrati 2.0 – mänskliga rättigheter & sociala investeringar

Ordet *folkhem* är centralt för Socialdemokratin och alla vet vad ordet hem betyder. Hemmet är platsen där man slappnar av, umgås med sin familj, blir omhändertagen, tar ansvar för andra, äter, bjuder in sina vänner och lever i trygghet. Men vad betyder ordet folk i folkhemmet? Vem ingår i folket och vem ingår inte? Inom socialdemokratin betyder ordet folk det man i Värmland på 1970-talet menade med föl^k, som betyder ungefär kreti och pleti, föl^k och få, eller det stora flertalet som saknar makt, ungefär som engelskans *the man in the street*. Socialdemokratins folk är alltså de som finns längst ned på samhällets hierarki. De byggde sig en mötesplats i Folkets hus.

Men under de första decennierna av 1900-talet smög sig en annan innebörd in i ordet folk i den svenskan. Språkbruket i Sverige och ideologi tog starkt intryck av rasbiologin. De som lyssnade på rasbiologin var förvissade om att olika folk och olika raser hade olika karaktärsdrag och att individer inom samma folk delade dessa karaktärer och hörde samman med blodsband. På den tiden inrymde denna tolkning av ordet folk både en stor del av rasbiologins och även nazismens, ideologiska arv. I dag använder svenskan fortfarande ordet folk, men är egentligen mer intresserade av att varje människas individuella rättigheter värnas. På några årtionden har svenskan rört sig från att tala om folkets renhet och folkets hem till mänskliga rättigheter. Ändå finns det fickor i Europas och västerlandets ideologiska landskap som – fortfarande – pekar ut kollektiv. Kriget mot terrorism är en sådan, genom att ha pekat ut alla muslimer som möjliga fiender. Rasismen inom Sverigedemokraterna är en annan tankeström som beskyller muslimer, judar och ”de andra” för att vara ett hot. Idag behöver Sverige många Folkets hus - i den mening socialdemokratin lägger i ordet folk.

En annan vanlig betydelse av folk betyder att folket är det svenska folket, de som delar samma kultur och talar samma språk. Det kulturella folket liknar nazisternas folkbegrepp, men är inte biologiskt utan kulturellt. Begreppen är snarlika – föl^k och folk –, men ideologiskt hör de till diametralt olika idéhistoriska bakgrunder. Det ena betyder alltså alla de som arbetar och stretar i sitt anletes svett, medan det andra betecknar de som bär samma kultur, språk och traditioner. Nazisternas folkbegrepp åsyftade de som antogs dela samman genetiska arv. Alla tre begreppen betecknar var sitt kollektiv och vardera kollektivet är viktigt för var sitt ideologiskt projekt.

Om vi ser på innebörden i ordet folk 2015 så märker vi hur centralt det är när en av Socialdemokratins politiska motståndare – Sverigedemokraterna – formu-

lerat sin politiska ideologi. De har valt tre centrala teman: *gemenskap*, *konflikt* och *vision*. Gemenskapen bestäms av om du är svensk eller icke-svensk. Är du med i det svenska folket eller ej? För SD går konflikten mellan de människor som SD uppfattar som svenska och de som SD betraktar som icke-svenska. Enligt det språkbruk SD har finns ingen konflikt inom varje kulturellt folk utan konflikterna går mellan varje folk. Sverigedemokraterna accepterar inte Socialdemokraternas sätt att beskriva den viktigaste samhällskonflikten, det vill säga konflikten mellan de långt ned som arbetar och de längre upp som har makt och tjänar pengar. Denna konflikt finns för Socialdemokraterna inom varje samhälle, och varje samhälle är mer eller mindre kulturellt heterogent. Visionen för SD är däremot det likriktade landet med den kulturellt homogena befolkningen.⁸⁰ Visionen för Socialdemokratin är istället att i vårt land ska varje individ, oberoende av etnisk eller religiös bakgrund, ha samma möjligheter att få en bra start i livet. Även med olika bakgrund kan Sverige erbjuda varje individ en gemensam framtid.

Det finns flera skäl till att SD växer. Ett är att den övergripande bild av samhället som skapats i kriget mot terrorismen. Den bygger på att västerlandet och västerlandets kultur är utsatt för ett hot från dem som antas utsätta oss för terror. Hotet i kriget mot terrorismen kommer från islam och muslimer, det vill säga de som antas ha en annan kultur. Kriget mot terrorismen och SD förstärker varandra. De hårddrar identitetsperspektivet och negligerar maktperspektivet i samhällsanalysen. Socialdemokratin däremot har inte alls denna bild av vad som skapar konflikter i samhället. Vi har identifierat en annan konflikt som vi vill lösa och vi har en annan vision för samhället. Vår politik syftar till att arbetarklassen, eller de som i dag är längst ned i samhället ska driva en social befrielse av sig själva. Dessutom ska den borgerliga kulturen omdanas och vi ska medverka till en utveckling av den andliga och materiella kulturen. Till detta lägger vi tanken om det solidariska samhället, nuförtiden finns en liknande tanke beskriven av Ingvar Nilsson i *Utanförskapets pris*. Detta innebär att man utan stora klyftor i samhället minskar kriminalitet och utslagning, och vinner att medborgarna trivs och är lojala med demokratin. Socialdemokraternas partiprogram från 1897 är fortfarande relevant.

”Socialdemokratin skiljer sig från andra politiska partier därigenom, att den vill helt omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organi-

⁸⁰ Tack till Niclas Nilsson, EXPO, Alingsås den 11 februari 2015, för ideologisk inspiration och en spark i baken på (S).

sation och genomföra arbetareklassens sociala frigörelse, till betryggande och utveckling af den andliga och materiella kulturen.”⁸¹

Socialdemokrati handlar fortfarande om att omdana det samhälle som inte arbetar för arbetarklassens sociala frigörelse. Arbetarklassen är fortfarande de som i överförd mening bor i Bergsjön snarare än i Långedrag. Arbetarklassen är de unga män och kvinnor som i brist på annat hopp och i brist på en ljus framtid reser till Syrien för att kriga på IS sida. Socialdemokrati 2.0 handlar om att vi uppdaterar oss om dagens inkomstfördelning och sociala förhållanden, och sedan väljer att investera i utbildning, sport, fritidsgårdar och kultur för dem som hamnat på glid. Men Socialdemokrati 2.0 handlar inte om att ge socialt stöd eller bidrag. Det handlar om att ge unga människor skäl att stanna i Sverige och inte vilja åka till Syrien för att kriga. För att åter citera Per Nyström så handlar det om hur samhället alla resurser kan mobiliseras för att skapa välbstånd.

”Sociala utgifter borde inte betraktas som något som togs från överskottet i syfte att hjälpa de sämst ställda. Tvärtom förhöll det sig enligt den uppfattning, som Bramsnaes, Steincke och Möller lanserade. Samhällets alla latent resurser bör tas i anspråk. Ekonomin effektiviseras genom att alla arbetar och samtliga medborgares lojalitet, arbetsvilja och uppfinningsrikedom mobiliseras. Även demokratin stärks därigenom. Den nya inriktningen polemiserar mot en socialpolitik grundad på välgörenhet och klassprivilegier. En konsekvent anlagd samhällspolitik borde i stället stärka arbetarklassen fysiskt och intellektuellt och därmed även ”göra den skickad att överta den politiska ledningen”.⁸²

Investeringar för att möjliggöra arbetarklassens sociala befrielse handlar alltså inte om att livet ska bli bättre bara för dem som halkat på glid. När får vi se de första tidningarna eller sajterna som redovisar framgångsrika investeringar i individer och grupper? Breda grupper har halkat efter i inkomstökning och samhällets totala kapacitet skulle stärkas väsentligt om dessa gruppers skolresultat, utbildningsnivå, hälsa, och medellivslängd kunde förbättras. Det handlar om

⁸¹ Program för Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti, *antaget på 4:de partikongressen i Stockholm den 4 juli 1897*. http://www.arbark.se/pdf_wrd/partiprogram_pdf.pdf

⁸² S. 33-47 i Paul Hallberg, red., *Per Nyström – motor i 1900-talets svenska sociala och samhällsekonomiska utveckling*. Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg, 2005. Artikeln heter ”Per Nyström som politiker”, av professor Sverker Gustavsson vid Uppsala universitet. Nyström 1983b: 222.

att hela landets kapacitet att delta i samhällsbygget ska aktiveras. Om endast solsidan utbildas, arbetar och betalar skatt kommer klyftan mellan sol- och skuggsida att öka. Vi har redan social oro och arbetsgrupper som försöker komma tillrätta med denna oro i förorten. Vi har redan planer på ett gated community i Sverige. Och märkligt nog måste tidigare åklagaren Bengt-Olof Berggren påminna oss om att dessa unga män inte är några monster. Men dagens arbetarklass är inte bara unga män i Bergsjön, utan också unga män och kvinnor med liknande brist på hopp och drömmar som går arbetslösa i Alingsås eller i andra orter och röstar på SD.

"Vi måste ha klart för oss att det här inte är några monster. Det är unga killar som är missnöjda med sin livssituation, säger Berggren."⁸³

I dag bör Socialdemokratin bygga landet genom att ge dessa unga på glid arbete. Men numer finns inte längre bruket eller fabriken på orten som ger inkomst, social trygghet och social kontroll. I dag bör Socialdemokratin medverka till att lägga grunden för en ny industrialism som inte förbrukar jordens råvaror och som inte förstör miljön vi lever i, men en industrialism som ger olika slags jobb till alla i vårt land och som är hållbar. Det handlar om att många behövs i samtalet för att kläcka nödvändiga idéer, producera och köpa de produkter som krävs för att genomföra en grön industrialisering. Det handlar om att utveckla verktyg, industriella processer, kompetens, utbildningar och marknader för att minska uttaget av jordens råvaror.

Sverige kan gå före. I visionen om det Sverige vi vill leva i tar vi både identitets- och maktperspektivet på allvar. Religionsfriheten är en viktig del i de mänskliga rättigheterna och för människors trygga identiteter. Livet har konkreta socioekonomiska villkor och en insida som söker en djupare mening. När det gäller de konkreta livsvillkoren ska vi utbilda oss till att producera hållbar teknik och hållbara lösningar för samhällsbygge. Eftersom hus står för cirka 40 procent av energianvändningen finns det både politiska och ekonomiska vinster med att bygga energismart. Energimyndigheten har visat att planeten tål ett energiuttag på 14 MWh per person och år. Det är mindre än hälften av dagens energianvändning på 33 MWh. Om vi använde mer förnyelsebar energi skulle vi både kunna spara pengar på ett håll medan energianvändningen kan öka för andra områden. En stor del av Europas och Sveriges bestånd av hus byggdes under decennierna efter andra världskriget. Dessa hus och lägenheter bör nu renove-

⁸³ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/jag-tror-dessvarre-att-vi-kommer-att-fa-leva-med-skjutningar/>

ras. Enligt professor Holger Wallbaum från Chalmers Tekniska Högskola saknas både akademiskt och byggtekniskt yrkeskunnande för att klara det renoveringsbehov som Europa och Sverige har och för att klara de önskemål på energisnålt och hållbart byggande som allt fler länder formulerat eller kommer att formulera. EU:s miljömål och krav på energibesparande sätter tydliga ramar. Många länder kommer att vilja köpa solceller, och annan energisnål teknik, elbilar, vindkraftverk, vågkraftverk, återbruk av metaller som krävs för mobila telefoner, renovering av möbler, inredning och vitvaror med mera med mera. Socialdemokrati 2.0 är en grön industrialisering som innebär att vi investerar i sådan forskning och utbildning som är nödvändig i dag. Alla som bor i vårt land, oberoende av kultur och språk kan hjälpa till.

De internationella frågorna är en integrerad del i vårt arbete och för vårt sätt att tolka vår egen plats i samtiden. En mer framgångsrik utrikes- och säkerhetspolitik skulle minska flyktingströmmar och minska människors lidande. Krig är ett miljöproblem och orsakar smuggling, prostitution, drogmissbruk och trasar sönder människors liv. Genom de ökande klyftorna i Västvärlden upplever många i förorten att de inte har något annat val än ett liv i krig mot samhället. Men alternativet är Socialdemokrati 2.0 där maktperspektivet präglar vår politiska analys och där alla identiteter samarbetar för att maximera våra gemensamma rättigheter.

Reflektion kapitel 3: Politik – nya samtal över gamla gränser – skapar ett nytt Sverige

Läs Per Wirténs citat från kapitlets inledning en gång till. Vilken slags befrielse är det han talar om? Ge förslag i gruppen. Kan det vara en befrielse från den snäva etniska nationalismen eller från den tolkning av samtiden som bara lutar sig mot identitetsberättelsen? Men befrielsen måste inte vara *från* något men kan vara *till* något. Till vad?

Många troende i alla religioner är utleda på att samhällskonflikter förklaras med religion och identitet, som om religioner verkligen var orsak till allt ont.

- Vad säger detta om bilden av religioner? Har de troende samma bild av religioner eller är detta en bild som sekulära har?
- Eller var kommer de sekuläras bild av religioner från? Kan detta vara en ingång till samtal mellan troende, men även mellan sekulära och även samtal mellan troende och sekulära?
- Om det är religion som är skurken, hur ska vi bli av med all religion, eller om det är viss religion som bär skulden, hur ska vi bli av med den? Eller om det är en kombination av kränkning av ens identitet och ekonomisk utsatthet? Hur ska vi hantera detta?

Vilka kontakter har socialdemokraterna i förorter med olika inkomstnivåer, och vilka kontakter har socialdemokraterna i villakvarteren? Har det varit social oro i närheten av där du ni bor? Varför? Hur ställer sig olika partier till dessa oroshärdar? Sök upp olika partier och samtala om frågan. Sök upp platser där det varit social oro. Samtala på fritidsgården, och på kafféer.

- Vad tänker studiecirkeln om de samtal i Malmö som förts mellan tre religioner och socialdemokrater?
- Kan liknande samtal genomföras på er ort?
- Kan vi addera en politisk nivå som väger samman Malmökommissionens förslag, med respekt för individers identitet samt en politik för social rättvisa och individens sociala frigörelse?
- Vilka skulle vilja delta? Hur träffar vi varandra?
- Hur kan antirasister från olika traditioner samarbeta?
- Kan sekulära från olika traditioner – de som varken tror på Jahve, Allah eller Gud – samarbeta mot rasism?

- Kan troende och sekulära samarbeta och stödja varandras rättigheter? Vad händer när kristna, judar och muslimer stödjer varandras rättigheter till exempel religiös slakt, omskärelse eller att ramadan och chanukka ges plats i den svenska almanackan med allt vad det innebär.

Studiecirkeln har troligen redan sökt upp och talat med lokala kristna, judiska, muslimska eller andra religioners församlingar eller samlingslokaler. Men ni kan även söka upp etniska föreningar för palestinier, afghaner, somalier, iranier eller andra. Inled förutsättningslösa samtal om hur vi tillsammans eller enskilt kan minska rasismen i Sverige.

- Hur kan vi alla hjälpas åt?
- Har vi ett gemensam intresse i detta? Blir samhället säkrare, trevligare, mer berikande för oss alla om vi lyckas?

Är det komplicerat eller enkelt att ta kontakt med nya människor? Definierar du dig själv som svensk, västgöte, som sekulär eller som troende? Är religion och i synnerhet olika religioner ett hinder för samförstånd eller en möjlighet till samtal? Är det enklare att tala om dessa frågor med dem som är mer som du, och var finner du i så fall dem? Prata med dem. Eller kanske finns det ingen som är exakt som du? Kanske är alla lite av varje? Hur ska då samtalet börja? Ska alla vara tysta för sig själva, eller ska vem som helst börja prata med vem som helst? Vem törs börja?

Metod: Samtal mellan judar, kristna, muslimer och socialdemokrater. Läs kapitel 3 i studiematerialet. Reflektera över hela studiematerialet.

Och nu då...?

På många sätt är Sverige idag ett öppnare samhälle än tidigare. På andra sätt mer slutet. För många. Rasismen är ett mycket stort problem. Det vet vi som läst ända hit. Vi vet också att engagemanget mot rasism är stort, men att näthatet mot dem som kämpar för allas lika rättigheter också är det. Att många står upp för allas rätt att slippa bli diskriminerad eller kränkt. Och att andra samtidigt klagar högljutt på "åsiktskorridorer". Vi vet att makt och resurser är ojämnt fördelat. Att utrymme i offentligheten snedfördelas efter bostadsort och inkomst. Hud- och hårfärg. Att styrelser och chefskollegier oftast inte ser ut som resten av befolkningen. Att hot och attacker mot romska migranter sker alltför ofta. Vi vet att hatbrotten mot muslimska och judiska gudstjänstlokaler ökar. Och att misstron mot religiösa minoriteter är större än någonsin.

Fattigdom, segregation och klasskillnader rasifieras. Rasismen "religiofieras".

Segregation och uppdelning mellan "vi" och "dom" ökar också genom att vi väljer och väljer bort utifrån vad vi redan känner till, vi väljer det som är mest likt oss själva. Vid rekryteringar, umgänge, bostad, mediaintag, fritidssysselsättningar.

Vi har läst om allt detta i det här studiematerialet. Vi vet detta. Och nu då...?

Ja, som socialdemokrater hatar vi alla klyftor och vi arbetar för ett jämlikt samhälle. För solidaritet med vår nästa och ett samhälle som håller samman. I ett politiskt klimat som domineras av plånboksfrågor tydliggör Socialdemokrater för tro och solidaritet dessa grundvärderingar. Vi ser gemenskap där andra ser motsättningar.

Socialdemokrater för tro och solidaritet tar den gamla socialdemokratiska devisen om att "alla ska med" på stort allvar. Vi ser att alla delar av samhället ständigt måste arbeta för att vara inkluderande, istället för polariserande. Alla ska med. Men vilka är "alla" idag? När vi dem?

Du har nu en möjlighet att bidra till att vara ett samvete för ett samhälle för alla. Till att alla ska med. Till att nå fler. Detta studiematerial kan förhoppningsvis vara ett verktyg.

Tillsammans kan vi göra skillnad.

Antirasism i politiken

Socialdemokrater för tro och solidaritet vill bidra till att en röst på Socialdemokraterna är en röst på mångfald. På riktigt. Välkommen att vara med!

Bli medlem via vår hemsida (trosolidaritet.se). Ta del av dagsaktuella nyheter om oss och om våra hjärtefrågor genom att gilla vår facebooksida (facebook.com/trosolidaritet), följa oss på Twitter (twitter.com/trosolidaritet) och hålla koll på vår blogg (blogg.trosolidaritet.se).

Monica Fundin Poursabadi

Politisk sekreterare, Socialdemokrater för tro och solidaritet